

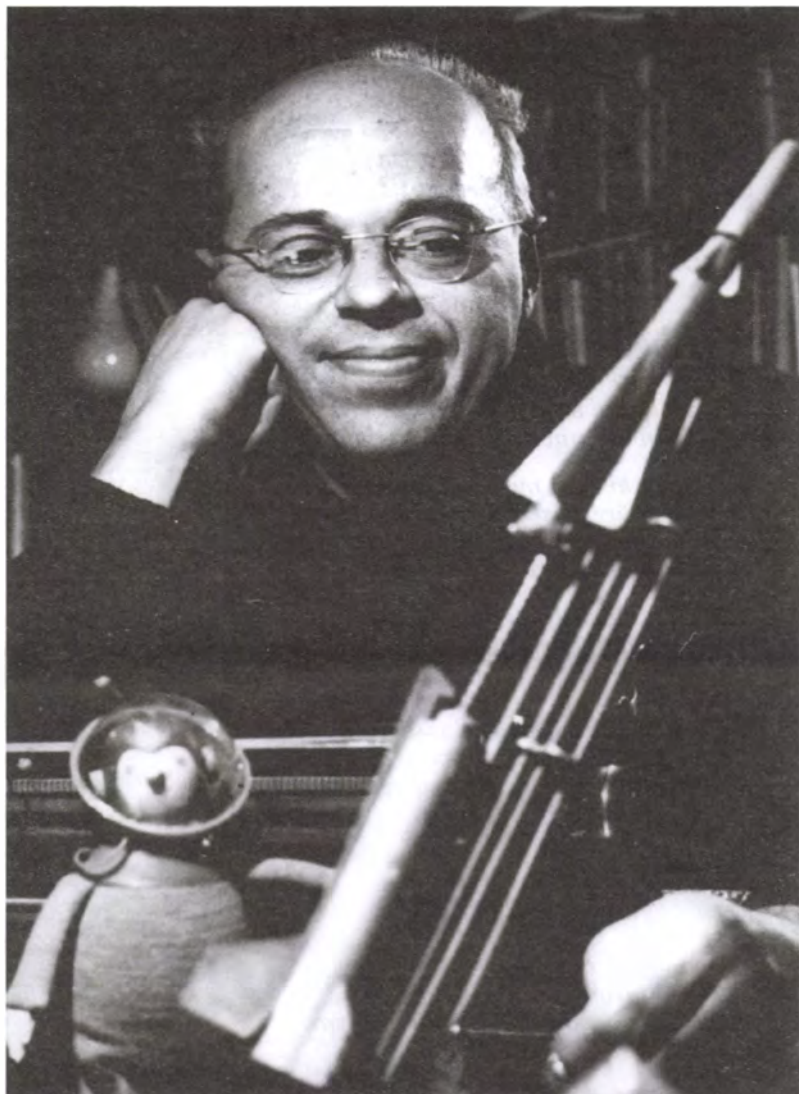
„Nem vettük észre, új partokra értünk”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXII. ÉVFOLYAM 2011. 18. (584.) SZÁM — SZEPTEMBER 25.

ára 2 lej

Stanisław Lem (1921–2006)

PAPP ATTILA ZSOLT

A 3836-os kisbolygó

Van egy kisbolygó – szám szerint a 3836-os –, amely jónéhány éve, a párizsi Nemzetközi Csillagászati Akadémia jóvoltából a „kereszttségben” Stanisław Lem nevét kapta. Az úrkorszak nagy mesemondója hivatalosan is csillaggá vált a csillagok között – bár jobban áll neki a valóságos, a *nagybolygói* státusz. Mi, akiknek a gyermekkor, ifjúsága, élete – legalább részben – a létező szocializmusban telt, paradox módon, szerencsésnek mondhatjuk magunkat ebből a szempontból: alig észrevehető késéssel értesülhettünk a Lem-bolygó röppályájának majd’ minden stációjáról. (Még hozzá milyen minőségű műfordítások révén! Murányi Beatrix igazi „társalkotónje” volt a lengyel mesternek.)

Az új embert és új társadalmat tervező kommunista rendszerek többnyire rokonszenvvel, megengedően fordultak a tudományos fantasztikum irodalma és filozófiája felé, nem egészen alaptalanul. A haladáshitű gondolkodás, az ember technológiai és társadalmi fejlődésének korlátlanágát vizionáló alkotói szándék eleinte meglehetősen optimista módon közelítette meg a kozmosz „domesztikálásának” problémáját: a világegyetem megismerhetőnek, belakhatónak, az egyenlőség és testvériség utópikus eszméinek jegyében átalakíthatónak tűnt. A science fiction könyvek kiadása ezért támogatott – de legalábbis tűrt – ágazatnak számított, aminek örve alatt „gyanús” nyugati műveket és téziseket is elérhetővé lehetett tenni a nagyközönség számára. (A sors fintora, hogy olyan szerzőket, mint Borges, sci-fi címszó alatt sikerült csak megjelentetni magyarul.)

A felszín alatt azonban a futurologiai horizontok egyre inkább elsötétültek: a huszadik század politikai és technikai-technológiai forradalmi, diktatúrái és világégései után/közben a jövő komornak és veszélyesnek kezdett látszani; s ha volt műfaj, amely rezonált erre, mégpedig az antiutópia és a szatíra eszközeivel, az épp a tudományos jelzöt is vállaló fantasztikus irodalom volt. A fordulat Lem életművében figyelhető meg talán a leglátványosabban, főként a hatvanas évek remekléseiben: a Verne- és Wells-inspirációktól megszabadulva, pazar stílusakésszággal fordítja visszajára a haladás eszméit, a tökéletes világ utópiáját. Az *Éden* burkolt rendszerkritikának is tekinthető; a mélyen morális alapvetésű *Solaris*ban az idegen intelligenciával való kapcsolatteremtés kudarcot vall; a *Visszatérésben* pedig épp ő, a nagy humanista rajzolja meg a végtelenségig humanizmusvezérelt, erőszakmentesített, egyenlőségelvű társadalom torzképét. Végül marad a szeretetteljes humor és a maró ironia: a *Kibériáda* monumentális modern tündérmeséje.

Stanisław Lem az erkölcsi nyugtalanság írója, aki növekvő szkepszissel és aggodalommal figyelte mindazt, amit a modernitás haladásnak nevezett. Egy 1997-es interjúban – a génmanipuláció és az információs társadalom kapcsán – azt mondja: „Egy olyan korszak kezdetén vagyunk, amely némi borzadályal tölt el.” Szeretném hinni, hogy nem volt látnok.

• Szonettszerda lírai portréfestéssel:

Bálint Tamás, Egyed Emese, Karácsonyi Zsolt, László Noémi, Márkus András és Szálinger Balázs szonettjei

• Bogdán László: Claudia, Fulvia, Lesbia és Ahab

• Szócs István: „Kedvem támadt énekelni...”

• A NAGY KILOMETRIK

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

Szonettszerda lírai portréfestéssel

BÁLINT TAMÁS

Kedves Noémi

Noémi kedves, ki rád néz, nem veszi észre,
hogyan a nagy mosoly, barna szem és barna haj
mögé bújva, mintha egy hűs fémvázra nézne,
de elmesélem szépen nekik is, seba.

Lehet bármilyen sötét, veszélyes sikátor
(vagy Béke tér, ha nincsenek sikátorok),
melletted mindenki egyből irtóra bátor.
Pár extra még: felvágott nyelv s erős torok,

és hatalmas lélek és kedvesség is persze,
és hogy segítenél bármikor, bárkinek,
ha lenne erre valaha megkérni mersze.
S hogy így tudtunk Téged szokni s szeretni meg,

s ismerve, hogy magad ezután sem hagyod,
kérünk, foglald majd el nekünk Vietnámot.

Kedves Melinda

Melinda kedves, a jókedvedet
őszintén irigylem, s hogy általában
nevetve magadról lepergeted,
ha körülöttem épp szomorúság van.

És nem csupán ezért: ha legalább
(hozzád képest úgy kb.) tizedannyi
lányt tudtam volna megismerni és
az életükben nyomot hagyni.

S ne felejtsem ki a puli fejed,
hisz elvégre ez egy karikatúra
kellene legyen, de mostmár talán
nem haragszol meg, ha nem kezdem újra.

Nos, annyi a lényeg, hogy jó, hogy vagy.
Tényleg, még meg sem kérdeztem: hogy vagy?

EGYED EMESE

Szonettszerda

Kolozsvár, Bulgakov, macskaház-terasz
2011. aug. 17.

Asztaltársaság:

Vass Tamás, Batori Erika, Zongor Réka
Incze Aliz, Hatházi Rebeka, Szócs Izabella,
Rajka Petra, Jászay Evelyn

Látatlanban

Király Zoltánnak

Csak a szemébe kell nézni
(Incze Aliz szerint ez a módja),
lelke bogjait míg lassan kibontja,
lelke zárjait (gépi vagy kézi),

az első benyomás – a vészi,
a félelelmkeltő, szavakba oldva –
a léleklángot, aki oltja
Jászay Evelyn (gondolja, érzi) –,

bumm – berobbanunk idegen égbe!
életfa ága-boga sarjad,
az ellenség pajzsok közt hallgat,

messzi tölgyek villámtól porig égve,
a vak látni fog, szól majd, aki hallgat:
ráhangolódunk nemre és miértre.

Tengerparti tölgyfa

Vass Tamás Áronnak

A herceg, aki királylányt mentett meg.
A gonosz, aki retenti a jókat.
A jelenvalók közt nevet, a voltak
között rejtőzik, tejtéstvér, a lelked

(álmaival a mesék közé kertet
sarjasztott, lelopja a fényt, a Holdak
elsötétülnek közelében, hordat
rakásra kincset, rejtélyt, már közelget –),

és tadaáá! Közbejön valami bolondság,
egyéb lesz vélem – sorsom alakul,
elég nekem, hogy nevem szétszilkszik,

(Vass Tamás jött, hogy fölfedje a sorsát)
egy lány nevére arany köd borul,
a titkok egymás jelentését oldják.

Gyöngy, kék

Batori Erikának

Megfordítva a sakktáblát, játszik
gyöngy karkötője, mint a nevetés,
magáról nem szól, amit szól, kevés,
szemében a lángvirág kivirágzik,

szemében ki nem mondott szó, pedig
szemében üres fészekben csicsérgés –
hosszú utakon feledés, titkok, és
minden történet másokkal telik,

átírták a nevünket! (Nem hiszem,
hogy átírható bármi is, a kékség
elringatja a szürkét, feketét.)

Köre most vízzel, ecsettel viszem,
Batori Erika: nevem, ha vétség:
feloldódik (a gyöngy, a bú, a vég).

Titkos neve?

Nagy Irénnek

... és májusi vagyok, a réteket
szívesen járom kakukkfű ösvényen,
királylány névvel árnyékban is éltem,
van, aki elkísér, nem érteget,

vagy nem is ért, harmatcsepp életet
kaptam, tisztát, tükrözni véltem,
teljességre törve, bár eligérten
zenehangok közt szent eltévedetten:

Szonettek, portrék, asztalok

A képzőművészek régóta rögtönöznek portrékat különböző nagyvárosok utcáin, terein azokról, akiknek fontos, hogy ily módon is rögzítsék saját arcukat az időben. Amikor alulírott-nak eszébe jutott, hogy a lírikusok is megtehetnék ugyanezt – mégpedig szonettben –, nem sejtette az eljövendő sikert. Az Erdélyi Magyar Írók Ligája Szonettszerda lírai portréfestéssel elnevezésű rendezvényére (a Kolozsvári Magyar Napok keretében) több mint félszázán voltak kíváncsiak. Hat lírikus „rajzolt” két órán keresztül a kolozsvári Bulgakov-Macskaház teraszának asztalainál. A közönség vállalkozó szellemű tagja-iról írt, a rendezvény végén fel is olvasott lírai portrékat közöljük a Helikon hasábjain.

KARÁCSONYI ZSOLT

szent fiatalság, belső sugarak!
Már visszatérek állandó magamhoz
– örökkévaló minden pillanat.

Der Wald: jövődöm jelképe marad.
Minden erdő akár az istenarchoz
hasonló – és nincsen vadász, sem vad.

Értünk

Transindexonett

Esetleg mást is érdekel
bár engem biztos, rólam szól –
(Miről olvasnál valahol?)
diákvilágra felfigyel –
calami gyors, bár versek is –
politikára ráhajol
(Te hány újságot olvasol?),
életmód..., hiteles? Hamis?

Transindex, provokatív szó,
átvágok dzsungel csöndekén
(„Nehezen lehet megküzdeni értünk!”),

Transindex: és megy a hajó,
la nave va, reménytelen,
nem vettük észre, új partokra értünk.

Gál László verse

Lehetett volna kakukkfüről írni,
krumplivirágról, más füvekről is,
lehetett volna, szólt az óra is,
le kellett volna gátlásaink bírni,

mi mindenre sor kerülhetett volna,
eltelt a perc, a játékra szánt óra
(hetedik sor, fogyatkozik az ihlet),
Rúzs Magdira vár a fül, tekintet:

Apolló, nézz ránk, válassz ki, – válassz,
a délutánra várakozás hull már,
szanaszét futunk szonettverseny múltán,

Apolló, messze hagytál, nincs vigasz,
láthatatlan a kolozsvári oltár,
de fejünkre isteni áldás hull tán.

KARÁCSONYI ZSOLT

A blogbejegyzés hölgye

Albert Beáta

Ismeri magát. De aki itt, most látja
megsejti, hogy távolban mit kutat,
biztos ösvények közt a tévutak
nyomát jelzi az árnyékok homálya

az áll alatt. És úgy gondol a mára,
hogy bent nevet, de semmit sem mutat,
a blogbejegyzés csak egy hangulat,
gondolhatnánk. De figyeljünk a szájra,

a könnyedén egymásba font karokra,
hogy napba néz és úgy gondol a holdra,
s közben az arc ezerszer változik.

Egy gesztusa a másikat kioltja,
ha ellazul: már ismét kell a forma –
amíg az inbox újra megtelik.

Egy nyári arc

Adorjáni Panna

Egy nyári arc. Fekete fény, szemöldök,
de télies a pillantása mégis,
amíg az ajkak éppen azt beszélnek,
hogy ősz, tavasz már hússzor egybeöltött

mindent, amit kért. Pedig mégse döntött
a teste arról, hogy: „álj!”, vagy tovább érik –
egy mozdulat, egy gesztus; míg fehérlik
a fogsor. Talán lesznek olyan költők,

akik tovább is írják e szonettet:
mérnökök, építészek, rendezők,
kik arra gondolnak, hogy el se jött

vagy szorosan magukhoz ölelik
a kezdeteken már túljutott testet.
Egy nyári arc. Őrzik, felejtik őt.

Két ifjú hölgy

Jancsó Hajnal & Kovács Bea

Két arc. Két hölgy ül egészen közel,
de a két szempár külön, távoli
tájakra néz. Talán a mostani
perc az, ami még magába ölel

mindent, miközben szól és megfelel,
kitalálja magát, hajlítani
egészen könnyű, amíg szálai
összeérnek, de sehol az a hely,

ami két egész külön utat jelez.
Míg őket rajzolom: tereferélnek,
kamaszos és nőies gesztusok

keverednek. Én: ez vagyok, te: ez.
A könyökök véletlen összeérnek.
Nem kezdet. De a folytatást tudod.

Ember a netről

Gál László

A világháló mögött van-e valaki?
A Transindex a múltó fájlokat
futtatja tán, amíg az álladat
támasztja jobbkezed. Még hallani

a szemüvegkeret mögött a hajdani
bulik zaját, s az eljövendő tájat
megsejthetjük, mikor a gyér szakállat
leborotválod holnap. Ez is valami.

De miért szorul össze az ököl,
amíg a szellem és test jelei
vonulnak át egy derűs homlokon?

A kezdet néz itt. Majd a műholdakon
őrzi nyomát, ha lesznek nyomai –
míg alászáll vagy fenn tündököl.

LÁSZLÓ NOÉMI

Enikő

A homlok alatt barnán ül a szem.
Sötét sugárba gyűl, mit eddig látott:
torlódnak síró, mosolygó világok
és jobb sem lesz és rosszabb sem, ma sem.

A homlok alatt bátor sáv az orr.
Mintha valamit tudna, kissé hajlik,
de nem jut el az íves-piros ajkig
és kompromisszumot sem köt sehol.

>>>>> folytatás a 4. oldalon

Bálint Tamás

Egyed Emese

Karácsonyi Zsolt

László Noémi

Márkus András

Szálanger Balázs

>>>> folytatás a 3. oldalról

A homlok fölött választék hasít
világos ösvényt éji hajtőmegben
s a szemsarokban ránc hajsza rebben:

számolja évek szálló kinyit,
számolja évek szálló örömet –
és nem lesz rajta úrrá a sötét.

László

Egy arcot két üveg kettőbe vág.
Ki tudja, ebből minden hányba oszlik,
mi lesz a jó, míg elcsúszik a rosszig
s milyennek tűnik majd a vakvilág.

Egy arcot egy sövény kettőbe szel.
Finom kis karcok mindkét féltekén,
a kettő közt villódzva jár az én,
a száj a borosták között delez:

titokban tartja még, hogy dolga mi,
mert vékony arcú szomszéd az idő
s megpróbál távolinak látszani,

de büszke póznán nyugszik még a fő,
a hát még nem kényszerült hajlani
s a kétség is csak ritkán jön elő.

Nóra

Selyemszálak közt jár a napsugár
és ritka még a szépen vont szemöldök,
az állon huncutul bújnak a gödrök,
a zöld vidámság sült krumplira vár.

Az arc kerek, babára mosolyog,
a nyak szelíden épül rá a vállra,
hol együtt játszik rézbarna és sárga,
a délután pihéi közt ragyog.

De nyugtalanító, a koponya
amit merészen önmagába zár,
mert gazdagabb, mint akárhány baba,

mint kacsalábon forgó mesevár,
mert kupolája alá tér haza
anya, apa, nap, éj, élet, halál.

Pot

Itt sok a szőr és sok szó szárazódik
míg aggasztóan ráng térd és boka,
mert ez a lét legizzóbb hófoka,
így menetelünk jó felől a jobbíg.

Itt súlyos gondok vonnak homlokon
nyers ekevasként beszédes barázdát,
az orr csücséről évszázadok rázzák
a lángelméket, melyekkel rokon

dicső modellünk, kinek ifjúsága
csak lágy lepel a bölcsesség fején,
mert többet tud, mit írni bírok én,

mert többet tud, mit írni bírsz, barátom:
az életművünk csupa ákombákom
ha prózaóriásunk néz le rája.

MÁRKUS ANDRÁS

Judit verse

Judit, ne már, hogy rólad kell ezt írnom
Hisz jól tudod, hogy most a sírom ásom
Judit de hisz érted most már a kínom
Miért kellett most versben porul járnom

Judit kedves, családját tisztetem
Hogyan csinálhatnám mindezt emelt fővel
Miért csinálja ezt most így velem
Miért nem mással, mint mondjuk egy nővel

És mondja már hogy mit árthattam Önnek
S ha majd a furkósbottal a költő után jönnek
Elrejt engem? Vagy mondja, hogy csináljuk

Ha majd engem a kutyákkal követnek
S már sejtem is hogy tán nem jól csináltuk
És felcsapok egy álszonett követnek

Csilla verse

Botránygyanús az Ön teste, hölgyem
Állok itt a tollal, összetörten
Áhítván a hódítás módjait
Felkérem hát: fedje fel dolgait

Hadd nyílják jobb rálátás a testre
Költőt lát – de orvos is lehetne
Ne kísértse kecses lelkét szégyen
Higgye el, nem erény a szemérem

Legyen most az Ön teste az ihlet
Hadd adjam meg, mi egy testet illet
Ha óhajtja, folytathatom rímbe

Mást javallok: ha jobb dolga nincsen
Fáradjon le torkán pár pohár bor
S a többiben az isten se gátol

SZÁLINGER BALÁZS

Márkus Etelkának

Legyen büszke örökön a vasút
Melynek ő lett vaskerekű kis őze
Egyszer szökell máskor robogva fut
És félreáll a lomha fény előle

Legyen szent a tövisi állomás
Többé nem lesz soha magára hagyva
Szébb szemekkel nem látta senki más
Mindig új fény került a vakolatra

Várandós volt és még nem tudta mit kap
Nem is volt a hasában nagy csoda
De vitt mellé egy félszeg holtomiglant
S az állomás ettől lett palota

Szerencsés a férfi akinek ő jött
S fülkében szüretelt nagyszemű szőlőt.

Szócs Noémi Imolának

Végy egy karcmentes régi Nokiat
Napszemüveget mélybarna szemekkel
Egy hangot amely Gyöngyiért kiált
S a poétának cigarettát rendel

Aztán végy egy brassói nappalit
Egy melltartót a melltartót vegyed le
Legyen ő örök majdnem-harmadik
És illeszkedjen minden képletbe

Háromnevű neveit félve mondom
Itt ül velem szemben és sörbe néz
Most zavarba hozott ezen a ponton
Emlékeink színén nincs még penész

S mert csúcsmodell jár minden jó fiúnak
A Nokiaiink egymáshoz simulnak.

BOGDÁN IÁSZLÓ

Claudia, Fulvia, Lesbia és Ahab

(Részlet *A kintrekedtek* című regény harmadik kötetéből.)

Mert tudja ő, hogy bármit is tehetnénk, úgysem lehet semmit sem megmászítani – suttogja Tatjana, miközben a kanyargó ösvényen a narancs- és fügefák között el-eltűnve andalgó és élénk beszélgetésbe merülő Carlát és Eduardót követve, magunk mögött hagyjuk a különös szentély romjait és a győzedelmesen égnék törő ciprusfákat. – Nem, semmit nem lehet meg nem történné tenni, megváltoztatni, noha ő, megvallja, másképpen is el tudta volna képzelni szerelmünk vad és mámoros első két hetét, de hiába minden, nem lehet ismerkedésünk varázslatos vasárnap délutánjába visszamenni, amikor a Szent Márk téren én váratlanul rohantam le őt, először szorítva karjaimba, és legnagyobb döbbenetére Violának szólítottam, láthatólag összetévesztettem valakivel, aki feltehetően nagyon, már-már elképzelhetetlenül közel állott hozzám, de őt ez, most már bevallhatja, csak az első pillanatokban idegesítette, utána belenyugodott, hogy nincs mit tenni, az én első szerelmemre hasonlít, méghozzá varázslatosan, számomra tehát egy régóta az árnyak birodalmában kóválygó nő reinkarnációja, de a szememből olyan szenvedély és mélabú sugárzott, hogy elsodor-ta őt, ha akart volna, se tudhatott volna ellenállni a szenvedélyemnek, a belőlem áradó hívásnak, s akkor már tudta, hogy az ő sorsa és az enyém, attól a pillanattól kezdve, amint megláttuk egymást, ott a galambok között, a tér vasárnap délutáni forgatagában, szétválaszthatatlanul összefonódik, s minket már, ha akar-nánk se tudna elválasztani egymástól többé semmi, tehetünk már bármit, ösz-szetartozunk, és ez először elcsüggesztette, megijesztette, majd váratlanul szokatlan örömmel töltötte el őt, soha eddigi életében még nem érezte, hogy ennyire feltételek nélkül ragaszkodhat valaki-hez, akit jószerével nem is ismer, most látott először, nem is tudja, hogy kicsoda, hogy mi a szándéka, csak annyit sejt, hogy a belőlem áradó szenvedély elsodorja, megsemmisíti vonakodó ellenállását, hogy előbb-utóbb feltétel nélkül, a kockázatokra nem is gondolva és a jövővel nem is számolva adja meg magát, hiszen egyszerűen nem tehet másként, valószínű én vagyok az, akire egész életében várt, már csak ezért sem hagyhat elmenni, s ha titokban borzolta is hiúságát a tény, hogy én láthatólag összetéveszttem valakivel, valaki másnak, egy régen halott kedvese reinkarnációjának hiszem, másolatnak tehát, kihívásnak is érezte ezt, meg akarta mutatni nekem, hogy kicsoda ő, hogyha hasonlít is arra a ki tudja mióta az elágazó ösvények kertjébe tűnő lányra, mégsem azonos vele, ő Tatjana és nem Viola, orosz és nem magyar, hirtelen került veszélybe önazonossága, amit addig a pillanatig, még soha senki meg

nem kérdőjelezett, megérezte, hogy nagy lehetőség előtt áll, be kell bizonyítania az ellenkezőjét, meg kell mutatnia, hogy kicsoda is ő valójában, feltételek nélkül kell feltárnia magát, egyszerűen nem tehet mást, ha meg akar tartani, márpedig azt már az első, szédítő pillanatokban biztosan tudta, hogy meg akar, s már csak ezért is látnia kellett, hogy elfogadom-e így, olyannak, amilyen ő valójában, és nem keresem benne tébolyodottan tovább egy hol volt, hol nem volt szerelme vonásait... Addig a pillanatig a sugárzó napfényben álltak, elvakította őt a nap, hunyorgott, vörös karikák közé veszett az arcom, de aztán váratlanul az Óratorony árnyékának védelmébe kerülve, nyugodtan megszemlélhetett, igen, ide kellene visszatérni, ismerkedésünk felejthetetlen, örökre benne élő pillanataiba és terére, ha ide visszatérhetnénk, ha egy jó tündér, mondjuk, visszaröpítene, esélyt adva, hogy újrakezdhezzük, talán minden, a két együtt töltött hetünk, de talán ideillő túlzással az egész életünk másként alakulhatna, messzire futhatnánk a világ közepének tartott tér délutáni forgatagából, az Orologio hovatovább teljesen foglyul ejtő árnyékából, a palotából, ahol a főnök jóvoltából lakott és ahol vendégül is látott engem, Eduardo de Sica környezetéből, a lagúnák városából, először repülővel Frankfurtba, majd onnan Amerikába mehetnénk és eltűnhetnénk New York embertenyészetében, épületbányáiban, sem Rolfit, az én barátomat, sem Tatjana Bogdanovát, az ő unokanővérét nem keresnénk meg (csak nem hagyni nyomot!), hiszen Eduardo csak s kizárólag rajtuk keresztül juthatna el hozzánk, ezért azután, bármennyire is fájdalmas, de nem kereshetnénk meg egyetlen ismerősünket, barátunkat sem, senkit a régi és remélhetőleg végérvényesen magunk mögött hagyott életünk tanúi közül és lassan nyomunk veszne, hiába nyomoznának utánunk, a hallhatatlan okostóbiások, a kétezer esztendő vigécek minden kísérlete kudarcra lenne ítélve, egy kis padlásszobában húznánk meg magunkat és ő oroszul tanítana engem, hogy együtt olvashassuk Lermontov és Puskin költeményeit, ismerkedve egymás testével, betelni véle amúgy sem tudhatnék soha, elveszve bolyonghatnánk az orosz nyelv útvesztőiben, a mondatok zezzugos átjáróiban, a metaforák dzsungelében, a metonímiák sivatagában, az asszociációk sötét mezőin, ahová már nem követhetne minket soha senki, ahol szabadok lehetnénk és boldogok.

Csakhogy én oda is utánatok mennék – szól vissza váratlanul, a vállá fölött, mosolytalan arccal Eduardo, mint aki pontosan hallja Tatjana suttogó szavait, noha jó tíz-tizenkét méterrel előttünk sétál, átölelve a nekidőlő, valamin hangosan nevető Carla vállát. – Én ott sem hagynálak magatokra, mert szükségem van rátok, jó, ha ezt végre már tudomásul veszitek és nem lázadoztok állandóan,

mint pajkos kamaszok. És pontosan New Yorkba vágyakoztok. Nézzétek, ilyen lenne! – fordul felénk és ránk szegezi hideg-kék szemét.

És minket megpörget az örvény és elragad, szikraesőben, fényözönben kerengünk, és hirtelen landolunk egy New York-i utcán. Nem lehet megállapítani, hogy nappal van-e vagy éjszaka, mint ahogy azt sem, hogy nyár-e, tavasz vagy éppen ősz, vakítanak a fényreklámok, szirénáznak a rendőrautók, surrogások, csikorgások, sikoltások, transzvesztiták, magas csizmás, miniruhás, nagymellű kurvák, baseball játékosok, görkorcsolyázó tinédzserek, néha egy-egy félénken körbepillantó, lépteit meggyorsító, öltönyös alak, magas sarkú, ringatózó, hosszú ruhás nők, labdázó gyerekek, fekete reverendás papok, magas fejhangon panaszaikat ecsetelő, lábatlan koldusok, kínaiak, japánok, koreaiak, vietnámiak, négerék, meszticek, kreolok, cigányok, hinduk, burnuszos arabok, bohócok, tengerészgyalogosok, tűzoltók, prédikátorok, trombitások, dobosok, egy-egy elmélyülten játszó utcai hegedűs, egy csapat fekete öltönyös, maga elé meredő zsidó, sebesen pörgő nyelvvel vitatkozó olaszok, fekete szemüveges, tweed zakós ügynökök, hosszú, sötét kabátos, kopasz, hadarva vitatkozó német fiatalemberek, rohanó portoricóiak, mexikóiak, mintha menekülnének a láthatatlan üldözőik elől, lüszterkabátos ügyvédek, parafasisakos gyarmatáru kereskedők, józanok és részegek, kimeredt szemű, belőtt lányok, tántorgó drogos fiúk, néha egy-egy szigorúan körbepillantó zsaru, egy-egy vörös kabátos, puttonyos, részeg Mikulás, aztán egymásba kapaszkodva egy rongyokba öltözött öregasszony és egy csizmanadrágos, félmeztelen, őszülő szakállú, manuszban csoszogó öregember... Nem, mindez nem lehet álom, kapaszkodók félájultan a sápadt Tatjánába, mindez túl konkrét, túl eleven, túl valószínű, hirtelen érzem meg a szagokat is, a szag-egyveleg kielemezhetetlen, megemészthetetlen, a mosdatlan emberi testek szaga alkohol, fokhagyma, fertőtlenítőszer, illatszerek szagába vegyül, komoran gözölgnek az utcára kivezetett csövek, a gyomorforgató bűzöket árasztó csatornák, s egy-egy lángoló hordó mellett melegedő hajléktalanok toporognak, nem, mindez egyszerűen nem lehet álom! Magunk elé meredve, szédülten támo-lgunk, ki tudja, merre? Két hatalmas termetű néger áll elénk, nem mehetünk tovább, az egyik kezében figyelmeztetően, mint egy hajnali számonkérés, megvillan a görbe kés, s a zöldes-vöröses fényreklámok vakító fényét villantja könnyező szemünkbe, pénzt, szólal meg rekedten a halefet kezében elképesztő gyorsasággal forgató néger, mire egymás szavába vágva kezdjük magyarázni, hogy nem adhatunk, pénzünk momentán nincsen, mi erdélyiek vagyunk, mondom nem is tudom miért, s hangsúlyozottan ismétlem meg Transsylvania, mire röhögni kezdenek, Drakula, mondják egymásnak, s a magasabb végre elteszi a kést, egy-egy dobozos amerikai sört nyújtanak felénk, a járda

>>>>> folytatás a 6. oldalon

szélére ülünk le, gyenge, de legalább hiedeg, a mellettünk gőzölő csövekből áradó, fehéres árnyalakzatok fejünk körül gomolyognak, meg-megvillan sötét arcuk, a minket figyelmesen nézegető szemekben együttérzés, Drakula, mondja harmadszor is a késes, és ismét felröhög, vámpírok tűnnek fel a gőzben, szájuk széléről nyalják a vért, mindez ismét valószínűtlen, lehunyom a szemem, abba a reményben, hogyha kinyitom, eltűnik a New York-i utca, de nem tűnik el, ott van a maga nyomasztó jelenvalóságában, és foglyul ejt. „Hát ide vágytatok? – tűnik fel mellettünk váratlanul Eduardo de Sica, és elhúzza a száját. – Végződhetett volna rosszabbul is első kalandotok, meg is szűrhattak volna ezek a baromállatok... Szerencsések volt!” Isszuk a sört, Eduardo alakja ott foszforeszkál a reklámok fényében, a késes néger mesélni kezdi, hogy az előbbi dolog csupán egy móka volt, ő nem rabló, pusztán tréfálkozott velünk, ő taxisofőr, csakhogy igen furcsa dolog történt vele az előbb, hajnal óta szolgálatban volt, megéhezett, felugrott valamit falni a lakásába, itt lakik a szomszédban, bök az állával a hátunk mögött álló, a gőzben elmosódott, több emeletes bérház felé, csak úgy, sietősen, állva evett is egy szelet húst, kenyérrel, ivott is egy csésze jázmineát, mert az a kedvence, attól valahogyan felfrissül, újra energiával tölti fel és éppen készült visszajönni az utcára, taxizni tovább, már az ajtóban állott, amikor váratlanul megcsördült a telefonja, kis tétovázás után kedvetlenül ugyan, de visszabattyogott, elképzelni sem tudta, hogy ki a franc zavarhatja ebben az órában, ezt kiderítendő felvette a kagylót, egy havere hívta, valahonnan a Fülöp-szigetéről, ahol katona, jól elvittek őt is a hazából, jó messzire, épp szomorú sorsát ecsetelte, nincsenek biztonságban, duruzsolta, azok az átkozott terroristák mindenütt ott vannak, a legváratlanabb időkben és helyeken robbannak sunyi bombáik, amikor hatalmas csattanásokat, csőrömpöléseket hallott és a telefonkagylóval a kezében, ez az előnye a több mint tíz méter hosszú zsinórnak, kirohant a balkonra, belebotolva az üres üvegekbe, s a fájdalomtól sziszegve, megütötte fájós bal lábát, döbbsen észlelte, hogy kocsija sehol, miközben a haver az amerikaiak elleni, terjengő, alamuszi gyűlöletről, a Fülöp-szigeteken is egyre gyakoribb, divatosabb terrorista akciókról mesélt, ide-oda forogva végre észrevette, hogy az ő imádott sárga taxija ott hever, romokban a szomszéd járda szélén, tehát nem ott, ahol az előbb hagyta, és egy hatalmas tankert épp leállítanak a zsaruk, valószínű azért, mert a hülye, idióta barom sofőr véletlenül átgázolt rajta, mert nem az utat nézte, hanem valószínűleg egy pornómagazint, amit még most is tehetetlenül a mocskos kezében szorongatott, az ő taxijának már annyi, gondolta fásultan, mikor a haver elmesélte, hogy épp be akart térni egy bárba, bevágni egy felest, amikor kioldódott a cipőfűzője, s amíg lehajolt és komótosan megkötötte, nehogy belebotolva elessen

az égbe szállott a bár, ha nem oldódik ki a cipőfűzője és belép, akkor ő is meghal, hát nem, ebbe kétségtelenül bele lehet örülni, a bombák mindenütt ott vannak igen ott, sunnyogta ő, de bocs, most lete- szem, haver, éppen most trancsírozta fel egy infantilis állat a taximat, érted te ezt, nem, nem értem, mondotta kedvetle- nül a másik, és te most honnan beszélsz, a másvilágról, benne voltál, nem, nem voltam benne, feljöttem valamit enni, s épp akartam lerohanni, amikor hívtál, haver, ha nem hívsz, akkor most nem be- szélhetnél velem, a taxi romjai között fe- küdnék, darabokra szaggatva, velünk va- laki játszik, haver, nem gondolod, majd még hívlak, jó, hívjál, válaszolta ő és vi- gyázz magadra, mind vigyázhatok, ha a fekete seggem alatt robban fel egy bom- ba, hát ez az, imádkozni kell, az Úr meg- segít, vágta le ő a kagylót, már csak ben- ne bízhatunk, mert kiben másban,

Korondi Jenő: Szomorúság

elnökökben, vezérekben nem, és akkor észébe jutott, hogy nincsen biztosítása, elfelejtette megújítani, így neki annyi, a taxiját elviszik a roncstelepre, s ő mehet megint az utcára, amíg össze nem szed annyi pénzt, hogy újat vásárolhasson, kisántikált a lakásából, lejött, a háza mellett, a járdán találkozott ezzel a szakadt haverrel, mutat a sörét kortyoló társára, s akkor jöttünk mi, két ki tudja honnan a bánatból idepottyant, rövidnadrágos ágrólszakadt, gondolták, megréfnak. de...A férfi elhallgat felugrik, társát is felrántja, nyúlcipő! üvölti, és rohanni kezdenek, s most veszem észre, hogy megáll mellettünk egy rendőrautó, kiugranak a zsaruk, az egyik a menekülő négerek után kezd rohanni, a másik minket igazoltat, felállítanak, szétvetett lábbal a falhoz támasztanak, izzadt kézzel tapogatnak, fegyver után kutatva... Eduardo ekkor unja meg az egészet, egy kört és egy keresztet rajzol a levegőbe. „Mi a véletlen? – kérdezi, s megint ott vagyunk a szigeten, a tomboló napsütésben – mert a

szerecsétlen fajankó történetéből, s a Fülöp-szigeteken katonáskodó havere történetéből is világosan látszik, hogy igenis létezik véletlen, hiszen ha nem csörren meg a telefonja, ha nem hívja az ismerős srác a Fülöp-szigetéről, ha nem fordul vissza, ő is ott dögölhetett volna meg, a széttrancsírozott kocsiujában, ha a másiknak nem oldódik ki a cipőfűzője s bemegy abba a bárba, bevágni egy felest. pont eléri a szolgálatos bombát! Igen, kedves Tatjana, megint feltehetjük a kikerülhetetlen kérdést, mi a véletlen?!” S én Tatjana sápadt arcába meredve, meg-rökönyödve veszem észre, hogy még min-dég a kezemben szorongatom a sárgás-zöld, hideg, amerikai sörös dobozt és öntudatlanul számhoz emelve iszom is egy kortyot, elképesztően lágy és ízetlen, undorodva forgatom a számban, Tatjana pedig szomorúan néz Eduardóra.

Itt most nem a véletlenről van szó, drága főnök, hanem arról, hogy megint mi volt ez az egész? Mit akarsz tőlünk? Mit akartál ismételtén demonstrálni?

Meg akartam mutatni, mi várhat rátok New Yorkban – mosolyog elnézően Eduardo. – Ahol különféle veszélyek leselkednek rátok, melyeket el sem tudtok képzelni, ahol nem egy életbiztosítás létezni, ahol már rögtön, az első percekben kirabolhattak és megölhettek volna...

Nem értem – toppant dühösen Tatjana. – Ki vagy te, hogy eldöntöd helyettünk, hogy hol kellene élnünk, hogy mi a jó nekünk? Milyen jogon avatkozol bele az életünkbe?

A barátság jogán – mondja elkomolyodva Eduardó. – A barátotok vagyok, nem nézhetem tétlenül, ölbe tett kezekkel, hogy hogyan teszitek tönkre magatokat. S mindezt miért?

Na, miért?

Egy fikció nevében.

Nem értem, megint rébuszokban beszélsz.

A szabadság nevében, amiről nem is tudjátok, mi az, amit el sem tudtok képzelni, mert nem hiszitek el, hogy veszélyes is lehet.

Nem értem – komorul el Tatjana. – Mi nem kértük a te önzetlen segítségdet, felfogod végre? Nem tartunk igényt a gondoskodásodra.

De hát kirabolhattak volna, meg is ölhettek volna...

De nem öltek meg.

Most nem, mert...

Mert te nem akartad.

De a következő pillanatban egy részeg, begőzölt, belőtt idióta akár le is szúrhatt volna. Én sem vagyok mindenható!...

Nem értem. Mióta viseled a szíveden ennyire a sorsunkat, a biztonságot? Miért hallgattatod le a kajütünket, az intim együttlétünk pillanatait, a magánbeszélgetésünket? Mire vagy még kíváncsi, te, aki állítólag mindent tudsz rólunk s látod a jövőt is?

Szóval te rejtetted el a mikrofont az irodámban? – dobbant dühösen Eduardo. – Gondolhattam volna.

És a felvétel is megvan – kacag idegesen Tatjana. – Bizonyítani tudom, hogy lehallgattatok.

>>>>>>>>>>>

Carla döbbsen mered Eduardóra és lesöpri válláról a karját. – Ez igaz. Lehallgattatok bennünket? De hát miért!?

Mert akarták tudni, miről beszélgetünk – mondom kedvetlenül. – Ez ilyen egyszerű.

S ráadásul – torzul el Carla gyönyörű arca –, az a fajankó és esztelen Vittorio az előbb lehallgatási történeteitekről faggatott benneteket, a béketábor volt polgárait. Ez a cinizmus teje. Tényleg nem bíztok bennünk, kedvesem?! Mit akartok megtudni? Hiszen állítólag előttek nincsen titok. Ti látjátok a jövőt, olvastok a gondolatainkban...

Vittorio egyszerűen ki akarta puhatólni, hogy ki rejtette el a mikrofont, s ezért terelte a beszélgetést a lehallgatásokra, amellett hoppmesteremet minden érdekli, ezek a szocialista Romániát mélységesen jellemző történetek is. El sem tudja képzelni – fordul felém –, hogy hogyan is éltetek ti a Ceaușescu-diktatúrában, a bizalmatlanság emésztő légkörében?

Na, és megtudott valamit? – kérdezi gúnyosan Tatjana. – Mert mesélni készségesen és önfeladten meséltek, János is, Laura is, Anna is, Attila is...

Nem – legyint Eduardo. – Persze, hogy nem, mert te rejtetted el a poloskát, s a többiek, akiknek az agya nyitott könyv előtt, nem is tudtak róla. Amikor visszajött s jelentette, hogy sejtelmek sincsen semmiről, azonnal tudtam, hogy te hagytad ott a mikrofont, és nem az elfuserált kémeink, még napokkal azelőtt, amikor szabadon mozoghattak, ahogyan Vittorio állította.

Mért? – néz diadalmasan Eduardora a kipuruló Tatjana. – Vittorio nem tudta? Az én agyam nem nyitott könyv előtt?

Te is tudod, hogy nem.

Csak tőled akartam hallani – kacag fel diadalittasan Tatjana –, hiszen ezt akár dicséretnek is fölfoghatom, nem?

Eduardo elfordul. – Erről még beszélünk – suttogja komoran –, de most sietnünk kell, várnak az ebédnél. Mindenki ott lesz, beszélnem is kell. Menjünk. – És határozott léptekkel indul el a füge-, narancs- és mandulafák között az ösvényen, a távolban felmagasodó, tizenkét emeletes szálloda felé.

Csak azért – szól után Tatjana –, mert én tudok olvasni benne, tudom, mire gondol, mit akar? Ezt vedd számításba ezentúl.

És azt is tudod, hogy én mire gondolok, vagy Kisseleff, vagy Diána? – áll meg Eduardo, és döbbenten bámul rá.

Ez hadd legyen az én titkom – dobja az útminti szemeteszsákba az amerikai sörösdobozát Tatjana. – Te, aki mindent tudsz, drága Eduardo, bizonyára ezt is jól tudod, ismered a képességeim határait, akárcsak a magadéit...

Erre most nincs idő – fordul el a főnök. –
Siessünk. Már mindenki rám vár, s én se szeretem, ha megvárakoztatnak.

Gyors léptekkel indul előre.

Carla bevár bennünket, kétségbeesetten bámul ránk. – Most már semmit nem értek – sutogja. – De úgy érzem, kissé elkapkodtam a visszavonulásomat.

Ne félj – öleli át Tatjana, kipirult arcához szorítva arcát. – Előbb-utóbb kiderül hogy mit akarnak tőlünk, mik a terveik velünk, és ha nekünk nem fog tetszeni, egyszerűen elmegyünk innen. Bízzál bennem. Még semmi nincs elveszve...

SIGMOND ISTVÁN

Molekulák 12.

Egekbe vezető utakon

Megvadolták, hogy ócsárolta a mondat ősidők óta elfogadott, megszentelt kápolnáját, amely ellátta a valóság hűséges leírásának szolgálatát, szemére vetették, hogy ismeretlen utakon talált magának menedéket, s ezt úton-útfélen közhírré is teszi, azért is őt hibáztatták, hogy a hozzá hasonló úgynevezett úttörők érdemtelenül díjazták értetetlen műveit, felelőssé tették a sziklaszilárd múltat megkérdőjelező elveiért, az újdonság varázsa lepattogzott teknősbéka páncélba öltöztetett, csökönyös önimádatuk vértetetésén, azt meg végképp nem voltak hajlandók elfogadni, hogy a kialakult trendet megpróbálta lerombolni, s ezt oly vehemenciával, erőszakossággal, szinte eszelős következetességgel csinálta, hogy kivívta az eltévelyedett, úgymond „újat akarók” eszement egyetértését, taps kövezte ki az utat, ahol megjelent, egekbe akarták emelni a nevét, a műveit, az életét, de nem óhajtotta elfogadni az érdemtelen sikerekben fürdőző elődök életstílusát, egy ideig elvonult a világ szeme elől, de művei sikere ellen semmit sem tehetett, nem is akart talán, s mindezek után ellenségei úgy döntöttek, hogy kizárják az Egyesületből; nem adták ki többet a műveit, hátha feledésbe merül a neve, a gondolatvilága, a stílusa, az elvei, mondatainak káprázata. Csakhogy az ő útja nélküle is egyre szélesebb lett, egyre többen leltek otthont benne, s ez az út az egekbe vezetett, ahol nincs trend, nincs névsor, ahol mindenki írogat ugyan, de igazán csak egyetlenegy író alkotása számít, aki mindent tud, meg tudja írni a lehetségesben a lehetetlent és viszont, a rútban a csodát s ennek ellenkezőjét is, a mindenségben a káoszt, s a káoszban a mindenség jeleit, s ezt az írókat úgy hívják, Isten.

Aztán a mi emberünk úgy érezte, hogy neki is tennie kell még valamit, rövid távú örömet kell szereznie adáz támadóinak, anélkül, hogy saját magának károkat okozna. Bosszúból? Tréfából? Gyarlóságból? Talán

egyikből sem, vagy mindegyikből, ki tudná megmondani. A jövő úgyis rendbe rakja egyszer az összekuszálódott sorokat, előbb-utóbb a teremtés is beleszól, vagy kénytelen lesz beleszólni, ha a fejetlen összevisszaságban kanyargó, egyenetlen utakat egyenesre akarja igazítani, ha egyáltalán úgy dönt, hogy egyenesre kell igazítani. Egyszerő a ki-rekesztettségben élő, elhíresült író kiment a Hősök temetőjébe, a legelőkelőbbnek számító első sor végén kiásott egy sírgödört, s elhelyezett benne egy üres koporsót. Saját sírásója, halottja és papja volt. Azazhogy papja nem volt, sem beszéd, sem ima nem hangzott el a behantolt sír fölött. A fakeresztre ráírta a saját nevét. És mosolyogva távozott. Ő is csak embernek született: mindig mosolygott, amikor győzött.

2011.

Lugosi László: Dialógus

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zolt

ULJANA WOLF

dust bunnies

beszélni akartunk a kisállatokról, a kisállatokért térden csúsz-
tunk volna, por és márga a deszka repedéseiben, szürke bundá-
ban fagyoskodnak, a semmiből lett állataink. a te nyelved és az
én leheletem hangján suttogtuk volna, mondd, kedves, szoptál
már ma. nem, mégsem ijeszthetjük el az állatainkat, úgyis csak
akkorák, mint egy folt, minden állat maga a folt, se vesszőpari-
pájuk, se hosszú villájuk, se hosszú farkuk, vagy suttogófülük.
nem akartunk kevesebbet dohányozni, köhögni, ritkábban lenni
vagy nem lenni. a szoba sarka tegnap egyedül maradt a recse-
nés sivatagában. ma már menedék, törekeny hordák réve, tehát
maradjunk csendben, álljunk térden lesben: önmagukra vágy-
nak, holdszürkén nevet cserélnek kisállataink.

intenzív osztály I.

(aufwachraum I.)

bár maradtam volna az intenzív osztályon
verejtékkel kötözve álmatlan fehér

lepedő alatt a többiek sem találják
magukra juhnyáj az álmhoz közel az istenhez

közel pásztoraink nagyra nőtt vigasztaló
nővérállatok bársonyként borulnak ránk –

számrejtvényt teszünk fel egymásnak
ember: egy egytől tízig terjedő skálán, mondd

mekkora a fájdalmad? – és nem lenne
átjárás ahhoz a látáshoz, ami feltárna

minket a narkózis utáni lihegésből
– pedig egészen közel vagyunk hozzá

alig különbözöm már a többi juhtól, akik
önmaguk körül legelésznek itt az intenzíven

intenzív osztály II.

(aufwachraum II.)

bár ne lettem volna az intenzív osztályon
megfeneklett süketségben ringatózva a fehér

bárkában a többi bárka mellé kötözve –
igen ez az utolsó kikötő ez a szurdok

ez csatorna, és a parton büntetőbírók
a fekete nővérek szigorú fenyegető

ujjbeggyel mutogatnak feléd: tőkfilkó
és ördög kedvesem hall engem

de nem hallasz semmit csak ezt a csendet
a zsilipek mögött egészségügyi felmosóvíz

ami a tömlőből cseppenként táplál –
mintha ágyad alatt egy tenger sűrű

csapkodással a csillagoktól és a peckektől
az intenzív osztály távoli álmába lopna vissza

marbach-i német irodalmi archívum

(deutsches literaturarchiv marbach)

Annyi nő sorakozik a dobozokban
feldolgozni őket lehetetlen

dokumentumokban telelnék
visszabeszélnék beszéd nélkül
beszélnék visszatérés nélkül
sápadtszürkék feliratozva
hasznavehetők: korlátozva

a névből nem derül
ki a kétségbeesés
nyoma sincs

dacosságom a szerszámom
elnémítóm is egyben

meghittséget nyújt
elvész a nyom

engedelmes feljegyzés
homlokukra makacs ránc
így vagy úgy ki akarná mondani ezt

KARÁCSONYI NOÉMI fordításai

Uljana Wolf (1979., Berlin): költő, műfordító. Germa-
nisztikát, anglistikát és művelődéstörténetet tanult
Berlinben és Krakóban. 2003-ban elnyerte a Wiener
Werkstattspreis irodalmi díjat. A *kochanie ich habe brot
gekauft* című első köteteért (kookbooks, 2005) 2006-
ban a Peter Huchel-díjjal tüntették ki, 2008-ban a RAI/
Medienpreis beim Lyrikpreis Meran díjat kapta meg.
Második kötete: *falsche freunde* (kookbooks, 2009).

GORON SÁNDOR

Eörsi, Jánosházy, Nádasdy versus Arany,

avagy a 19. századi nyelvhasználat és a „színpadra fordítás” (ny)elve

A műfordítás a kultúrák közötti közvetítés hatékony eszköze. Sikere a fordító tehetségétől, szakmai felkészültségétől és leleményétől függ. Frappánsan fogalmazta ezt meg Benedetto Croce: „A fordítások olyanok, mint a nők, vannak közöttük csúnyácskák, amelyek hűségesek, és vannak közöttük hűtlenek, de gyönyörűek” (Csordás 2010). Croce megállapítása a fordítások nehézségére hívja fel a figyelmünket, hiszen a fordító mindig a lehetetlen leküzdésére

ügyévé vált, hiszen a Shakespeare-fordítások jelentősen hozzájárultak a magyar irodalom »nemzeti irodalom-má« válásához, ugyanakkor a magyar shakespeare-i nyelvezet norma-, illetve kánonképző hatással volt irodalmunk egész történetére. Ebben a Shakespeare-fordítási kultuszban Arany teremtett hagyományt, az ő *Hamletje* (1866) kontrollszerkesztői ellenőrzés nélkül került a színpadra (Kállay 2010), de ugyancsak ez volt a helyzet a két évvel korábban elké-

Így aztán az 1990-es évek közepétől a színházak felkérésére elkezdődik Shakespeare drámáinak újrafordítási reneszánsza.

Shakespeare drámái szövege a színháznak, az előadásnak rendelődik alá és nem elsősorban az »olvasott költészetnek«, ezért a színház a mondhatóságra és a könnyen érthetőségre fekteti a fő hangsúlyt. Az új fordításoktól a rendező egyben új színészi megoldásokat is remél (Kállay 2010). Azért fordították újra többen is a *Szentivánéji álmot*, mert Arany fordítása: „bár szép és művészi részeket tartalmaz, a mai közönség számára nem érthető”, állítja róla Csányi János rendező az újrafordítások mellett érvelve (Nagy 2010).

A *Szentivánéji álom* Arany utáni első korszerűsítő átdolgozását 1999-ben Eörsi István valósította meg. Ezt követte 2001-ben Jánosházy György fordítása, majd pedig 2007-ben a Nádasdy Ádámé. Most már a 19. századi klasszikus fordítás mellett egy 20. századi és két 21. századi fordítás is gazdagítja a magyar Shakespeare-tradíciót.

Arany János elvei
és a 19. századi
nyelvhasználat

Arany János fordítási elveit leginkább leveleiből és bírálatáiból ismerhetjük meg. Ezek három pontban foglalhatók össze: 1. célnyelvi megformáltság, vagyis magyaros szöveg létrehozása; 2. a forráshelyi szöveg értelmének egyenértékű fordítása; 3. a mű fő jellegzetességeinek (szókép, hangneme, versforma) hiteles átültetése (Benő 2004: 31.). A cél e három fő alapelvre való törekvés, persze Arany arra is figyelmezteti társait, hogy mindhárom elv teljes mértékű kielégítése csaknem lehetetlen (Arany 1966. 13. 340.).

A fordító általában korának nyelvezetét használja fordításkor. Így van ez Arany esetében is, aki a 19. század nyelvhasználatát alkalmazta célnyelvi szövege megalkotásakor. E szép, klasszikus fordítás ma már olyan archaikus szavakat és szintaktikai szerkezeteket tartalmaz, amelyek megértési nehézségeket okoznak a mai olvasók, illetve a színházba já-

>>>> folytatás a 10. oldalon

vállalkozik, amikor anyanyelvén kíván megszólaltatni egy idegen nyelvű műalkotást. Nem lehet úgy fordítani, hogy ne legyenek veszteségek vagy többletek,¹ de mindezek ellenére a fordítás sohase feladásra, hanem mindig újabb próbálkozásokra ösztönöz.

Shakespeare művei mindig is nagy kihívást jelentettek a fordítók számára. A 19. század második felében a Shakespeare iránti érdeklődés a Kisfaludy Társaság nagyszabású fordítói programját eredményezte. 1860-ban megalakult a Shakespeare-bizottság, amely az angol szerző műveinek fordítását tűzte ki céljául. Shakespeare a magyar irodalom köz-

szült *Szentivánéji álommal* (1864) is: „egyenest a költő kezéből juthatott el a Nemzeti Színház jubileumi előadására s ugyanúgy a nyomdába” (Dávidházi 1989: 182.).

Arany Shakespeare-fordításai a magyar műfordítói tradícióban kultikussá váltak. Kosztolányi Arany fordítói nyelvezetét igazi magyar kincsnek tartotta (Kosztolányi 1984: 346.).

A *Szentivánéji álmot* sokáig Arany fordításában játszották a színházak, de a nyelv állandó változásoknak van kitéve és szükségessé vált, hogy a régi fordítások nyelvezetét a mai nyelvhasználatához igazítsák vagy pedig teljesen új fordítások szülessenek.

>>>> folytatás a 9. oldalról

ró közönség számára, hiszen lábjegyzet vagy szótár nélkül ezek érthetetlenek. Ilyen archaizmusok például: a *cselle* 'delfin', *húros* 'rigó', *rukerc* 'kanalin', *kiszletéd* 'uszítottad', *tolárd* 'tolakodó' stb.

Most lássunk néhány nyelvi adatot régies szintaktikai szerkezetekre is: *ripők szellem* 'ripők szellem', *képzelme mássa* 'képelete', *kemény-övedzős szeretőd* 'harcos szeretőd' stb. Az ehhez hasonló régiességek miatt szorgalmazták az 1990-es évek közepén a színházak a régebbi Shakespeare-fordítások újrafordítását.

A Szentivánéji álom reneszánsza: az újrafordítók „színpadra fordító” (ny)elve

Arany János 1836-tól kezdve alakította ki fordítási elveit, amelyeket aztán 1860-ban normatív módszertanként bocsátott a teljes Shakespeare-fordításban résztvevő műfordítók rendelkezésére. E nagyszabású program megvalósítására olyan egységes és irányadó műfordítói koncepcióra volt szükség, amely elfogadható megoldásokat nyújtott a 19. század második felének fordítási gyakorlatában felmerülő szakmai kérdésekre. Más szóval Arany fordításgyakorlati tradíciót teremtett, amely annyira kultikussá vált, hogy az általa lefordított Shakespeare-művekhez sokáig nem mertek hozzányúlani a fordítók.

Az 1990-es évektől kezdve azonban a színházak felkérésére megindul egy Shakespeare-fordítási reneszánsz. A korábbi klasszikus fordítások ellenében egy új elv, a „színpadra fordítás” (Nagy 2010) jegyében jönnek létre Shakespeare darabjainak újrafordításai.

A mai nyelvhasználatot adaptálják a reneszánsz kori Shakespeare-drámák témavilágához. Lássuk, hogyan vallanak erről a *Szentivánéji álmot* újrafordítók. A sort Eörsi István nyitja meg. A *Szentivánéji álom* átdolgozása 1999-ben jelent meg a szerző *Öt Shakespeare-dráma* című kötetében, amelynek előszavában Eörsi azzal indokolja újrafordításainak szükségességét, hogy azok nem is annyira az olvasók, mint inkább a nézők számára készültek (Eörsi 1999: 5.). Szerinte Shakespeare korának legmodernebb nyelvét használta, és így a száz-kétszáz éves fordítások a maguk korá-

nak kultúráját és erkölcsét ábrázolják, vagyis ezeknek semmi közük a reneszánszhoz, nem Shakespeare korát jelenítik meg, hanem a fordító korának ízlését és normarendszerét tükrözik. Arany fordításaiban költői dikciót és Shakespeare-től idegen 19. századi morális-erotikus gátlásrendszert fedezhetünk fel (Eörsi i. m. 6.).

A shakespeare-i metaforák kapcsán Eörsi annak a véleményének ad hangot, hogy ezek „anyaguknál fogva nem illenek bele” a mai nyelvhasználatba, mivel nehezen érthetőek. Munkája során ő elsősorban a *The Arden Shakespeare*² sorozatának köteteit használta, de olykor figyelembe vette más kiadások változatait is, dramaturgiai és logikai szempontok szerint válogatva a variánsok között. Mindig az angollal egyenértékű nyelvi formát, a „meggyőzőbb és a szebb magyar változatot” választotta ki (Eörsi i. m. 7–8.).

A második újrafordított *Szentivánéji álom* Jánosházy György tollából származik. Az ő fordítása a marosvásárhelyi *Látó* folyóirat 2001-es augusztus-szeptemberi számában jelent meg. Előszavában Arany János után címmel Jánosházy maga is színpadi igényekre hivatkozik, amelyek szerint annyira megváltoztak, hogy „kiütközik a költőt és a mai közönséget elválasztó több mint évszázados távolság.” Ezért szorultak ki Arany fordításai a színházakból, és mivel a szerény tehetségű dramaturgok „maiasítás”-sal rontják Arany klasszikus szépségű

szövegét, akkor már sokkal indokoltabb volt újrafordítani Shakespeare darabját (Jánosházy 2001: 134.). Ez a megfontolás vezette őt elsősorban és nem pedig a nagy elődjével való versengés vágya: „Arany Jánossal, a magyar nyelv, a magyar vers legnagyobb mesterével nem lehet versenyezni” (uo.). Jánosházy György pergő színpadi szövegre törekedett, de Arany egy „stílusfordulatát, nyelvi-művészi telitalálatát nemcsak illő tiszteletből” vette át, hanem azért is, mert jobbat szerinte nem lehet kitalálni helyettük (uo.).

A legújabb *Szentivánéji álom* 2007-ben jelent meg Nádasy Ádám fordításában *Shakespeare-drámák* című könyvének első kötetében. Ez a változat Gothár Péter megrendelésére készült. Nádasy úgy véli, minden újabb fordítás a hagyományt, a Shakespeare-kultuszt ápolja. Ő Mészöly Dezsőt és Eörsi Istvánt tartja példaképének, mert volt bátorságuk Shakespeare-t újrafordítani (Nádasy 2007: 7–8.).

A fordítás létrejöttének az oka ebben az esetben a színházi felkérés volt, amely egy nyelvhasználatában mai szövegfordítást írt elő az újrafordítónak (Nádasy i. m. 11.). Nádasy azt állítja, hogy ő „saját fordítást” akart létrehozni, ezért bele sem nézett elődei munkáiba, hogy ezek hatása aló mentesítse magát. Nem az eredeti kort, nem Shakespeare-t, nem a darab korát akarta híven visszaadni, inkább „a szereplők közötti erőviszonyokat” kívánta érzékeltetni³, és habár fő célja az volt, hogy a szöveg teljes mértékben megfeleljen a mondhatóság követelményének, szerinte alkotása „maisága” ellenére is „rendes, kosztümös fordítás”. Az érthetőségen kívül egy másik fontos érve szól a „maiság” mellett, az, hogy „nem a nyelv változott meg, hanem a nyelvhasználat” (uo.).

Mindhárom újrafordítót a pragmatikai adaptáció⁴ elve vezérelte, hiszen a mai színpadi nyelvezethez kívánták hozzáigazítani Shakespeare *Szentivánéji álmát*. A drámában versbetéteket találunk. Ezek a könnyed ritmusú lírai kitérők egy-egy érzélem, gondolat, vágy expresszív kifejezői. Az első ilyen vers az első felvonás első színének második jelenetében hangzik el Zuboly szájából, aki e rövid verssel kívánja kifejezni a szerepéhez illő herkulesi düh, erő fontosságát. Ha összevetjük az eredetit:

„The raging rocks
And shivering shocks
Shall break the locks
Of prison gates,

*And Phibbus' car
Shall shine from far
And make and mar
The foolish Fates."*
(Shakespeare 1600/2005: 72.)

A magyar változatoknál láthatjuk, hogy mindegyik megfelel a pragmatikai adaptáció tágabb értelmű felfogásának (amelynek alkalmazásával a fordítók a célnyelvi megformáltságot és a célnyelvi közönség megértését helyezik előtérbe), ám mégis szembe-tűnő különbségekre figyelhetünk fel.

Arany klasszikus fordítása közel áll az eredetihez tartalmilag, ritmikailag egyaránt. Az ő változata balladáira emlékeztet, és a kettes és harmadfeles jambusok pergése az eredeti vers ritmikáját is híven visszaadja:

„A bérc dühöng
S a sziklatönk
Rombolva döng
A börtön zárán:
És Fébusch gyors
Kereke forg, s
Jó vagy bal sors
Támad sugárán.”
(Shakespeare 1971: 221.)

Eörsi nem fordítja újra a verset, ő megelégszik Arany változatával, és csak a Napisten nevét írja át magyarosra *Fébuschból Fébuszra*:

„A bérc dűhőng
S a sziklatőnk
Rombolva döng
A börtön zárán:
És Félbusz gyors
Kereke forg, s
Jó vagy bal sors
Támad sugárán.”
(Shakespeare 1999: 648.)

Jánosházy változata is közel áll az eredetihez, és méltányolandó, hogy Arany után ő egy új fordítást hoz létre:

„Zord sziklacsonk,
Mord kődorong
Recsegeve ront
Rossz tömlőcöt,
S derül az ég,
Fébusz derék
Szekere ég
Sorsok fölött.”
(Shakespeare 2001: 144.)

A ritmikusagot alliterációkkal próbálja erősíteni: „Recsegeve ront/ Rossz tömlőcöt”, valamint a *zord* és *mord* szókezdő szavak visszacsengésére is épít. Ami kissé furcsán hangzik, hogy nála a rím kedvéért „Fébusz szeke-re ég”, viszont az eredetiben a *ragyog*

szó szerepel, amely sokkal pontosabb, még akkor is, ha beleértjük, hogy a Nap ragyogva ég. A „derék” művész jelzón is látszik, hogy csak a hármás rím: „ég, derék, ég” visszaadásáért szerepel. Az ilyen ügymond töltelékszavakra a rímek miatt van szükség, hiszen az eredeti szöveget teljes mértékben visszaadni nem lehet. Arany is a „gyors, forg, s, sors” rímlehetőséget használja ki, egyébként a *gyors* és *forg* ugyancsak „töltelékszavak”.

Nádasdy változata tükrözi a költő fordítói ars poeticáját, hiszen bevallott célja a nyelvezetében új, eredeti szöveg létrehozása, de formailag és tartalmilag is túlfordítja az angol verset:

„A szikla megremeg,
Felzúgnak tengerek,
És porként szétperreg
A börtön minden láncá.
Póbusz⁵ tüzes keréken
Végigszánguld az égen,
És hajója, mint régen,
Sorsom vizeit szántja.”
(Shakespeare 2007: 255.)

A 3-as, 4-ed feles jambusok használatával az eredeti Shakespeare-vers ritmusát megnyújtja, elvész az a pergő könnyedség, amelyet Aranyánál és Jánosházyánál is megtalálunk. A túlfordítás lexikális szinten is érvényesül, az ő szövege tér el a legnagyobb mértékben a forrásnyelvitől. Például *tengerről* szó sincs az eredetiben, de

a „porként szétperereg / A börtön minden lánca” sor is Nádasdy invenciója, akárcsak a rím kedvéért beiktatott teljes sor: „És hajója mint régen.” Ez azért is zavaró, mert két sorral feljebb Főbusz még szekéren érkezik, és itt meg már a hajó jelenítődik meg, amint felszántja a „sorsom vizeit.” Egyébként e sorral – a másik két fordításhoz viszonyítva – Nádasdy szubjektivizálja a vers egész tartalmát, hiszen a „sorsom”-mal teljesen egy személyre korlátozza azt, ami a forrásnyelvi szöveg tárgyias hangneme miatt általánosan mindenkre vonatkozik. Az egyéni fordítói megoldásokat leszámítva egyik fordításon se érződik idegenség, mindhárman igazodtak pragmatikailag a célnyelvi környezet igényeihez.

A legtöbb esetben az újrarendelt szavak egy-egy ma már archaikusnak tűnő szót vagy szintaktikai szerkezetet helyettesítettek a mai nyelvhasználat változatával. Lássunk néhány nyelvi adatot erre az első felvonás első színeiből. Theseus válasza Egeusnak így hangzik a forrásnyelvi szövegben:

*Thanks, good Egeus:
what's the news with thee?*

Ennek magyar változatai pedig a következők:

Üdv jó Egeus, nos mi jót hozasz?
(Arany János)
Köszönöm, jó Egéusz; nos mi újság?
(Eörsi István)
Köszönöm Egeus; Mily ügy hozott?
(Jánosházy György)
Köszönjük, kedves Égeus. Mi újság?
(Nádasdy Ádám)

Láthatjuk, hogy Arany az eredetitől eltérő, régies, a 19. században használatos igeformával fordítja le a forrásnyelvi szerkezetet. Ezt egyik újrafordító sem tartotta meg archaikusnak tűnő volta miatt, pedig az Arany által használt ige (*hozasz*) ma is érthető, sőt egyes nyelvjárásokban még ma is használatos. Eörsi és Nádasdy az eredetivel ekvivalens, a mai nyelvhasználat szokásos fordulatával (*mi újság?*) élt. Közülük csak Jánosházy próbálta az uralkodói nyelvhasználat fenségét visszaadni a *mily* melléknévi kérdő névmás régies alakjával, de az Arany által használt igealakot ő is a mai nyelvezethez igazította.

Egeus szavai, amelyekkel Lysandert vádolja, a következőképpen jutnak kifejezésre angolul és magyarul:

*This man has bewitch'd
the bosom of my child.*
(Shakespeare)

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>> folytatás a 11. oldalról

Ez bűvölé meg gyermekem szívét.
(Arany János)
Gyermekem szívét ez bűvölte el.
(Eörsi István)
Ez igézte meg, a gyermekem szívét.
(Jánosházy György)
ez elvarázsolta lányom szívét.
(Nádasdy Ádám)

Arany a *bűvöl* ige elbeszélő múltú alakját használja, amely ma már archaikusnak tűnhet, de nem vesztett ki teljesen a nyelvhasználatból, sőt éppen régies volta miatt fenségességet kölcsönöz a célnyelvi szövegnek. Eörsi ezt az igét a ma használatos múlt idejű formára igazítja át. Jánosházy az *igéz*, Nádasdy pedig az *elvarázsol* ige múlt idejű alakjával adja vissza a forrásnyelvi szöveg lexemáját.

Egeus lánya elcsábításával vádolja Theseus előtt Lysandert:

And stolen the impression of her fantasy.
(Shakespeare)

Képzelve mássát te oroztad el.
(Arany János)
A képzeletét te oroztad el.
(Eörsi István)
Lelkébe férköztél.
(Jánosházy György)
s az álmaimba beloptad magad.
(Nádasdy Ádám)

Arany a *képzelve* mássá szintaktikai szerkezettel érzékelteti Hermia szerelmes voltát. Ezt a megoldást nehezen érthetőnek tartotta mindegyik újrafordító Eörsin kívül, aki leegyszerűsíti Arany archaikus, fennkölt szerkezetét, a benne lévő *képzelve*-t pedig *képzeletté* alakítja át. Jánosházy egy mai nyelvhasználati fordulattal él (*lelkébe férköztél*), míg Nádasdy ebben az esetben egy romantikus változatot (*álmaimba beloptad magad*) épít be fordításába. Jánosházyt kívül viszont mindegyik fordító visszadja a forrásnyelvi szöveg igéjét is (*stolen*). Arany és utána Eörsi az *oroztad el*, Nádasdy pedig a *beloptad* igei szerkezettel törekszik a tartalmi ekvivalencia érzékeltetésére.

Az újrafordítók eljárása azokban az esetekben a legindokoltabb, ahol az Arany által használt szó vagy szintaktikai szerkezet annyira archaikussá vált, hogy lábjegyzet vagy szó-tár nélkül a mai olvasó/néző számára teljesen érthetetlen. Ilyenek a már fentebb említett archaikus lexémák: *cselle* 'delfin', *rukerc* 'kankalin', *kiszletéd* 'uszítottad', *tolárd* 'tolakodó' stb.

Láthatjuk, hogy az Arany által használt szavak az ilyen esetekben annyira elavultak, hogy szükségessé vált a mai nyelvhasználat szerinti korszerűsítésük. Az újrafordítók elve a „színpadra fordítás” jegyében egyrészt a megértést, másrészt pedig a nyelvezet minél könnyebb színházi előadását szolgálja, ám egy eredetiségre kevésbé törekvő korszerűsítő átdolgozás esetében, amilyen az Eörsié, a teljesen elavult lexémákon kívül nem látom értelmét az olyan régies formájú, igeidejű szavak felújításának, amelyek még érthetőek, csak azért, mert ma már régiesnek hangzanak. Ilyen típusú lexémákra rengeteg nyelvi adatot találunk Aranynál: *hozasz* (hozol), *énekít* (énekét), *dallamosb* (dallamosabb), *közelb* (közelebb), *kívánat* (kívánság, óhaj) stb.

Viszont azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ezek a ma még érthető, de használatukat tekintve archaikusnak minősíthető szavak az eredeti dráma költőiségét jól érzékeltetik magasztos hangulatuk által. Ezek teljes mértékű átírása vagy helyettesítése a forrásnyelvi szöveg költőiségének a kiiktatását is jelenti, amikor az újrafordítók a mai nyelvhasználat közvetlenségével töltik fel célnyelvi szövegvariánsukat.

Mindhárom újrafordítót más fordítói technika jellemzi. Eörsi István „fordítása” inkább átdolgozásnak tekinthető, hiszen ő kevés helyen újít, általában csak átírja mai nyelvezetre Arany archaikus szavait és igeidőit. Alkotásában kevés az eredetiség, többnyire hűségesen követi Arany fordítását. Az ilyen fajta nyelvi alapú pragmatikai adaptációt nevezi Bastin korszerűsítésnek (Bastin 2005: 7.). Ennek a nyelvi alapú módosításnak bizonyos formái Jánosházy fordításában is megjelennek, de ő mer eredeti is lenni ott, ahol lehetséges, ahol nem, ott pedig átveszi Arany találó megoldásait. Nádasdy a legradikálisabb hármuk közül, ő teljesen új és eredeti fordítást kívánt létrehozni, és ez sok esetben sikerült is neki.

Shakespeare-t fordítani nemcsak bátorság, hanem felelősség is, főleg a magyar költői nyelv akkora mestere után, mint amilyen Arany János. De hogy ez mégis lehetséges, azt bizonyítják a *Szentivánéji álom* újabb magyar változatai, s egyben azt is, hogy a jó fordítás maradandó alkotás, akkor is, ha a nyelv folyamatosan változik, és idővel emiatt szükség lehet Shakespeare műveinek újabb fordításaira is.

Felhasznált szakirodalom:

ARANY János 1966. *Hivatali iratok*. 1. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.

BASTIN, Georges L. 2005. Adaption. In: (Mona Baker edited). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Taylor and Francis e-Library, London and New York.

BENŐ Attila 2004. Fordítási elvek a 19. században. In: Egyed Emese (szerk.) *Szabadon fordította...* Scientia Kiadó, Kolozsvár.

CSORDÁS László 2010. *A versfordítás problémái a 21. század elején*. <http://csordaslaszlo.blogspot.com/2010/07/csordas-laszlo-versforditas-problemai.html> (Letöltve: 2011. 02. 03.).

DÁVIDHÁZI Péter 1989. „Isten másodszülöttje.” *A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza*. Gondolat Kiadó, Budapest.

JÁNOSHÁZY György 2001. *Arany János után*. In: Látó, 12. évf. 8–9. szám.

KÁLLAY Géza 2010. „Nem mintha már teljesen elégült volnék a dolgommal.” http://irodalom.elte.hu/villanyspenot/index.php/1866:_%E2%80%9ENem_mintha_m%C3%A1r_teljesen_el%C3%A9g%C3%BClt_voln%C3%A9k_dolgommal%E2%80%9D (Letöltve: 2011. 03. 05.).

KLAUDY Kinga 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Scholastica Kiadó, Budapest.

KOSZTOLÁNYI Dezső 1984. „Hamlet shakespeare-i színpadon”. In: Maller Sándor – Ruttkai Kálmán (szerk.) *Magyar Shakespeare-tükör: Esszék, tanulmányok, kritikák*. Gondolat Kiadó, Budapest.

NAGY Gergely Miklós 2010. *Mr. Shakespeare magyar hangjai*. <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/2100/szele-balint-tarsalogni-avval-aki-bolcs/> (Letöltve: 2011. 03. 06.).

SHAKESPEARE, William 1971. *Négy dráma*. Fordította Arany János, Vörösmarty Mihály. Európa Kiadó, Budapest.

SHAKESPEARE, William 1999. *Öt Shakespeare-dráma*. Eörsi István fordításában. Palatinus Kiadó, Budapest.

SHAKESPEARE, William 2001. *Szentivánéji álom*. Jánosházy György fordítása. In: Látó, 12. évf. 8–9. szám.

SHAKESPEARE, William 1600/2005. *A Midsummer Night's Dream*. In: *The Oxford Shakespeare. The Complete Works*. Oxford University Press.

SHAKESPEARE, William 2007. *Shakespeare-drámák*. 1. kötet. Nádasdy Ádám fordításai. Magvető Kiadó, Budapest.

Jegyzetek

¹Többetnek tekinthető például az olyan szavak használata, amelyeknek nincs megfelelőjük a forrásnyelvi szövegben.

²The Arden Shakespeare: Shakespeare műveinek kritikai kiadása.

³Néha mondom is magamnak: ácsi! 2002. Kornya István interjúja Nádasdy Ádámmal. <http://www.mnsz.eu/new/index.php?view=article&id=1169> (Letöltve: 2011. 03. 09.).

⁴A pragmatikai adaptáció fogalma a fordításméletben mindazon fordítási műveletek összefoglaló neve, amelyekre a forrás- és a célnyelvi különbségek miatt van szükség és amelyek segítségével a fordítók a célnyelvi közönség elvárásaihoz és ismereteihez igazítják a lefordítandó szöveget (Klaudy 1999: 145.).

⁵Nádasdy szerint Tompor (Zuboly Aranyánál) az eredetiben is hibásan mondja Főbusz nevét (Nádasdy i. m. 225.).

ȘTEFAN MANASIA

Kijövetel a héjből

(Ieșirea din carapace)

hiszek a sejtalatti szinten történő változásokban
hiszek az árban mit meg kell fizetni
meghajtom magam a fülhallgatós hajléktalannak
ki maradékokat szed ki egy kék nájlonzacsakból
hiszek az építőtelepeken-
-hagyott földvájókban
hiszek a sejtalatti szinten történő változásokban
a Lennonban megtért öregasszonyokban
s a kisarjadó fűben mely mindenütt nyüzsgő

Most úgy bubukálnak
mint a jamaikaiak

két (vagy tán három) vallás
közé pottyanva.
A tücskök és a tüzelő macskák elhallgattak,
az öreg részegesek Kratilloszról vitáznak,
a szív imádságáról
abban reménykedve, hogy a márna-pikkelyű reggel
nincs épp annyira messze.
Néhány perc múlva
elkezdenek
(puffadt szemekkel, mint a dobermannok)
rekedten beszélni a halálról.

Tökök

(Dovleci)

Nagy és szőrös és bőrkeményedéssé kezek
szedik ki, késő éjig, a krumplit
a mező ez, száz, ezer éve,
a gumók szentélye
csipkelődünk egymással
bogáncsoktól beborított melegítőknél
majdnem oly tökéletesek
és fényesek, miként a tökök
az ideológikus külváros
alkonyata alatt,
ímé vörösen égvén.
azték koponyák

Summa Theologica

Az ember, e misztikus bogár.
Man, this mystic bug.

A Vietkong tisztje mesél

Ofișerul din Vietcong povestește

Néha beszivárogtunk Szaigonba
Laoszon vagy Kambodzsán keresztül
Az utazás egy évet is tarthatott
Úgyhogy csak vagy két év teltével
kaptam tőle egy levelet
A dzsungelbeli nyomor olvashatatlanra tette
Otthonról kapott félszeg szavak :
Mellehez szorítottam őket
míg a keze által írott betűk
beleivódtak a zubbonyba

Két koka-levél

a csillagos óceánon

(Două frunze de coca pe oceanul înstelat)

A virtuális tengerek
delfinjei vagyunk
Itt még az ember
nem szigonyzott
Itt a szénhidrogének
foltjai
nem terítették ki
takaróit
a halálnak
Szükséges
kegyetlenségű
törzsekben élünk

Reply 2

Radu Vancunak, a világegyetem legnagyobb sörözőjének,
Hermannstadt lakosának

Mindenki alszik már:
vasárnapról hétfőre.
A legtöbbet kicsapongtak
véig.

Ștefan Manasia (Pitești, 1977.): Román költő, irodalomkritikus, a Kolozsváron megjelenő *Tribuna* című irodalmi-művészeti folyóirat szerkesztője, a *Thoreau unokaöccse* elnevezésű, román nyelven működő, kolozsvári Olvasói Klub alapítótagja, a Kétezereseknek nevezett fiatal költő-nemzedék egyik jelentős képviselője. Verseskötetei: *Amazon și alte poeme* (2003); *cînd TU vii* (szamizdat, 2007); *cartea micilor invazii* (2008); *Motocicleta de lemn* (2011).

A hidra

(Hidra)

A hidra
feje
ráült
a fenekével
ólmos
fejeinkre
Az akupunktúra-
-ülés
formában
tartja
még egy
ötéves tervre
Hogy már ne akarj
Hogy ne tudj
varázsolni
Írj mostantól
verset
keményen
primitív

társadalmi poéma

Silex
a sokféle
kloákába
szúrd be
Fölforgatva
a beleit
a vérét
az ürülékeit
a rémületet
Túl öreg
ahhoz hogy
Amerikába röpjél
Túl fiatal
ahhoz hogy megtartóztasd magad
Túl kegyetlen ahhoz
hogy csóváld a farkad
Túl élő
és forró
(mint Móricka)
a Haza
cukor-golyójának

BRÉDA FERENC fordításai

NAGY SÁNDOR ISTVÁN

A Magyar műfordítói lexikon 1945–2010 tervezete

Mikor az olvasó James Matthew Barrie *Peter Pan* című könyvét olvasa, sejti, hogy ki fordította e gyönyörű nyelvre? Tanszékünkön, az ELTE-n nagyon sok kurzuson foglalkozunk az angolszász gyerekirodalommal és annak magyar fordításaival. Nemrég derült ki, hogy Szilágyi Domokos készítette el az eddig egyetlen teljes és legjobb magyar nyelvű fordítását James Matthew Barrie *Peter Pan* című művének. Ez a kiadás 1976-ban jelent meg a bukaresti Ion Creangă kiadónál, *Peter Pan* címmel. Tartalmazza *Peter Pan a Kensington parkban* és *Peter Pan és Wendy* fordításait. A kötet előszavát is Szilágyi Domokos jegyzi: Kolozsvárott, 1975. május 28-án. Mikor az olvasó Kenneth Grahame *Szél lengeti a fűzfákat* című könyvét olvassa, sejti, hogy annak első magyar fordítását Szemlér Ferenc alkotta és 1974-ben adták ki a Kriterion könyvkiadónál?

És a sort lehetne a végtelenségig folytatni! A romániai magyar irodalom számos ismert és kevésbé ismert személye járult hozzá az egyetemes kultúra és irodalom magyar nyelvre történő tolmácsolásához.

Marosvásárhelyiként, a budapesti egyetem elvégzése után az ELTE Idegen Nyelvi Lektorátusán tanítok. Dr. Papp Andrea egyetemi docens, lektorátusvezető irányításával a fordítók számos generációját indítottuk útnak ebben az időszakban. A fordítói képzésünk során felvetődött, hogy milyen nehéz adatokat szerezni a magyar fordítókról. Többségükről pontatlan adatokat találtunk. Számos alkotó esetében egyáltalán nem talákoztunk adatokkal! Az elmúlt években merült fel egyre gyakrabban egy műfordítói adatbázis összegyűjtése. Magyar nyelven számtalan lexikont adtak ki, műfordítóit nem! Miért nem? A választ nem tudjuk, de vállaltuk, hogy elkészítjük! Miért? Fordítókkal beszélgetünk nap mint nap és észleljük, hogy mennyire nem ismeri ezeket a személyeket az irodalomszerető társadalom.

Kik hát a műfordítók? Mesterek vagy művészek? Nálunk a legnagyobb írók, költők egyben műfordítók is voltak, mi azt gondoljuk, hogy természetesen, művészek. De vajon tudjuk-e kapásból, hogy ki fordította az előbb példának hozott remekműveket? Mit tud a mai generáció a tragikusan korán elhunyt géniuszáról, Szilágyi Domokosról, vagy az erdélyi magyar irodalom nagy polihisztoráról, Szemlér Ferencről? Minap először volt szerencsém meglátogatni a parajdi Áprily Lajos-emlékházat. Csiki Zoltán szakavatott tolmácsolásában ismerhettük meg a magyar irodalom e ko-

rifeusának életútját, mert bizony Áprily is innen indult. Igen, a legnagyobbjaink, igen, ők művészek voltak. De tudjuk, hogy mesterekre is szükség van. De ki ismeri ma Antalffy Endre, Berde Mária, Békési Ágnes, Czitrom János, Dobó Ferenc, Engel Károly, Farkas László, Franyó Zoltán, Gaál Gábor, Kiss Jenő, Nagy Géza, Semlyén István nevét? Pedig nagy jelentőségű műfordítók, akik nélkül számos remekmű esetleg örökre rejtve maradt volna a magyar olvasók előtt. Önmagában az a tény, hogy a műfordítók nevét általában nem tudjuk, még nem bizonyítja, hogy a műfordítás nem alkotás, hogy esetleg másodrendű munka. Azt hiszem, a műfordító, ellentétben a költővel, *nem születik, hanem lesz* (poeta non fit sed nascitur). Ahhoz, hogy jó műfordítás születessen, nemcsak kiváló forrás- és célnyelvi tudásra, hanem rengeteg háttérismeretre is szükség van, nem is beszélve a jó stílusérzékéről. Az egyetemi képzés során, mikor fordítási gyakorlatokat, fordításkritikát, illetve jelentéstan kurzusokat tartok a fordító és román szakos hallgatók részére, ezt próbálom megértetni a leendő mesterekkel/művészekkel. Sajnálatos módon nem sikerült sem Magyarországon, sem Romániában egy önálló, egyetemi szintű műfordítói képzést elindítani, a létező fordító- és tolmácsolásos képzésben inkább szakszövegek fordítására és tolmácsolására képzik a hallgatókat. A romániai magyar felsőoktatásban egyelőre csak a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi kara indított szakfordítói képzést az egyetemi alapszintű oktatásban. Nagyon az út elején járnak, sok képzést közösen tartunk, kialakultak az egyetemközi kapcsolatok.

Tehát nehéz mesterség ez, ráadásul még csak elismerést se nagyon nyújt, az anyagi oldalról nem is beszélve. De hát mitől is jó egy műfordítás? Ha azt érzi az olvasó, hogy fordítás, vagy ha szinte önállóan megállja a helyét? De ha az utóbbi, akkor már nem is fordítást olvasunk, hanem mit is? Vissza lehet-e adni ugyanazt a hangulatot, érzést, szellemiséget, vagy csak ferdíteni lehet fordítás helyett? Meddig terjed a fordító szabadsága? Mennyire kell kompromisszumokra törekedni? Mennyire zseniális csalás a fordítás, hiszen ha hű vagy, nem vagy szép, ha szép vagy, nem vagy hű?

A szerkesztők eredeti elképzelése az volt, hogy a lexikon valamennyi kor magyar műfordítóiról tartalmazzon adatokat. Központosított adatbázis erről a területről sincs. Így több helyről kezdtük gyűjteni az adatokat. Pár hét után a

szerkesztők (Papp Andrea, Vihar Judit és jómagam) rájöttek, hogy ez egy akkora adatbázis lenne (több tízezer név), melyet egy emberöltő alatt nem lehet összegyűjteni. Szükséges volt leszűkíteni a kutatási területet egy olyan korszakra, melyet pár év alatt megfelelően lehet kidolgozni és kiadni. A végleges döntés az lett, hogy először az 1945. január 1.–2010. december 31. között magyar nyelven kiadott műfordítások szerzőiről készül kiadvány. A lexikon elkészítését három évre tervezik a szerkesztők. Ez év végéig folyik a névadatbázis összeállítása, a 2012. évben tervezzük a szócikkek megírását, majd utána a szerkesztők véglegesítik az adattárat. Természetesen a fordítások többsége a történelmi Magyarország területén jelent meg, de készültek magyar fordítások az amerikai kontinensről Ausztráliáig.

Mivel egyik európai nyelvből sem készült ilyen lexikon, a szerkesztők magukra vállalták ennek az úttörő munkának az elvégzését. A lexikon egy hosszabb bevezető tanulmányt fog tartalmazni, amely vázolja a műfaj magyar és nemzetközi elméleti hátterét, illetve bemutatja a legfontosabb korszakokat. Egy szócikk a következő adatokat tartalmazza: név, születési adatok (év, helység), életrajzi adatok, egyesületi tagságok, milyen nyelvből fordított, fordítások kiadási adatai (szerző, magyar cím, kiadó neve, kiadási év).

Nagyon fontosnak tartjuk a külföldi magyar nyelvű fordítók adatainak összegyűjtését. Engem ért a megtisztelés, hogy összegyűjtsem és szerkeszsem a romániai magyar műfordítók jegyzékét a vizsgált időszakban. Sajnos azt kell mondanom a romániai magyar műfordítás helyzete sem jobb a magyarországinál, sőt ... De reméljük, jönnek jobb idők e nemes szakmára! Még az anyag elején járok, de engedjék meg, hogy minden tiszteletemet fejezzem ki azok előtt, akik 1945 és 1990 között kiadták azt a rengeteg magyar könyvet, még nagyobb tiszteletemet azok előtt, akik napjainkban is a világirodalom terjesztésében fáradoznak, és hódolatomat azok előtt, akik a jövőben is ezt fogják tenni, mert feltehetően nem lesz könnyebb. De megéri, mert az emberek megérdemlik, hogy megismerjék az egyetemes kultúra és civilizáció értékeit.

Mindezt nem lehetne megvalósítani az erdélyi kollégák segítségével. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar nyelvészeti tanszéke, a Kolozsvári Egyetemi és a Marosvásárhelyi Megyei Könyvtár dolgozói, Szász István Körtefáján és sokan mások dolgoznak azon, hogy ez a mű létrejöjjön.

A lexikon szerkesztési munkájára visszatérve a romániai magyar műfordítást három korszakra oszthatjuk. Az első a második világháborút követő évek kiadásai az ötvenes évek közepéig. A második az 1990-es „rendszerátalakítás”, a harmadik az azutáni korszakot foglalja magába. Nem tiszttem most általános gazda-

sági és kulturális elemzést bemutatni az adott korszakokról, azt meghagyom a kollegáimnak, illetve egy része benne lesz a lexikon bevezető tanulmányában. Pár sorral ezelőtt említettem tiszteletemet a vizsgált időszak műfordítói iránt, itt még nagyobb tiszteletemet és hódolatomat kell kiemelni azok előtt, akik megalkották a romániai magyar irodalom eddigi két legnagyobb adatbázisát: a Romániai Magyar Irodalmi Lexikont és az Erdélyi Magyar Adatbankot. Annál nemesebb ez a mű, mert egyik „határon túli” (marosvásárhelyieként engedjék meg, hogy idézőjelben tegyem a szót) magyar irodalom sem rendelkezik ilyen nagyon jól összegezett adatbázissal. Természetesen más forrásokat is felhasználunk a szerkesztés során. Nagyon fontos a szerkesztők munkája, az összegyűjtött szócikkeket ellenőrizni kell. A romániai magyar műfordítók névjegyzéke eddig 174 szócikket tartalmaz. De még nagyon az elején tartok. Már most vannak olyan szerzők, akikről jóformán semmilyen adat nem áll rendelkezésünkre. Sok alkotás álnéven jelent meg. Mint szerkesztő nem tisztem értéktelést alkotni a fordításokról. Mindenki szerepelni fog a kiadványban, akiről adatot tudok gyűjteni, és aki legalább egy nem magyar nyelvű művet lefordított magyarrá, és fordítása meg is jelent. Függetlenül attól, hogy milyen irodalmi művet fordított le az adott korszakban. A fordításkritikai észrevételek nem a mi asztalunk! Mert mindenki megérdemli a szerepeltetést. Már most látszik azoknak a kiadók-nak a felelőssége, akik a könyveket kiadják. Számítalan olyan kiadvány van, ahol nem szerepeltetik nemhogy a kiadás évét, de a fordító nevét sem! Pedig egyes nyelvtérületeken a fordító neve a szerző mellett szerepel a címlapon! A sors ironiája: nemcsak, hogy nem fizetik meg rendesen a fordítókat, de a nevük is „lemarad”. Amennyire nemes, olyan felelősségteljes a könyvtárosok munkája is. A kilencvenes évek elején sok könyvről azt gondolták, selejtezésre való, mert ki fog olvasni az elmúlt szocialista korszak vívmányairól! Hát, ha olvasni nem is olvassák (soha többet ne legyen kötelező olvasni!), de szakmai szempontból azok is műfordítói alkotások, amelyeknek nagy részét, jó, ha papír formátumú katalógusokban őrizték meg. Munkám egy nagyon nemes munka, melybe minél jobban belemerülök, látom, milyen sok nagytudású művészember gondoskodott arról, hogy megismerjük a Világot. Teljes körű feldolgozásra törekszünk, de biztos nem fog sikerülni. És minél tovább haladunk előre az időben, annál inkább látjuk, hogy ha most nem készül el a kiadvány, az adatok még nagyobb része merül a feledés homályába!

Őszre tervezem befejezni az adatgyűjtést, majd mint a délvidéki műfordítók szerkesztője, Szerbiában folytatom a munkát.

A névadatgyűjtés után megosztjuk olvasóinkkal a tapasztalatainkat és segítségüket fogjuk kérni a hiányzó adatok összegyűjtésében.

ZOLTAY LÍVIA

A szag

Évek óta érezte azt a jellegzetes szagot, valahányszor elment az ajtajuk előtt. Magában öregszaznak hívta, pedig tudta, hogy nem minden idős embernek van ilyen, mégis, valahogy összekapcsolta a két dolgot. Öregsza, ami – mondjuk ki – erős hűgyszaggal keveredett.

A lakás a földszinten volt, garzon. Csak egyszer vagy kétszer látta belülről. Az öregek hívták többször is, hogy nézzen be hozzájuk, de soha nem volt ideje. És az a borzalmas szag. Azért sem ment be. A házaspár mindkét tagja jóval elmúlt már nyolcvanéves. A férfi hat évig volt hadifogságban, ezt még a szülei mesélték gyerekkorában, mikor folyton kérdezgette őket, mit tudnak az öregekről. A nőről azt mondták, valamikor bölcsődében dolgozott. Gyerekük nem született. Hogy nem lehetett, vagy nem akartak, senki sem tudta.

Azt már régen észrevette, hogy a nő mindig mintha félne valamitől. Jóformán alig érintkezett a külvilággal, csak a férjével együtt lépett ki az utcára. A férfi bátrabb és sokkal közlékenyebb volt, időnként elbeszélgetett a szomszédokkal, de a múltól soha nem mondott semmit. Szerényen élték a kisnyugdíjasok egyszínű életét, nem zavartak senkit. Csak az a fáradt, savanykás szag. Az utóbbi években talán még elviselhetetlenebbé vált. Hiába nyitották ki a lépcsőházban az ablakokat, no és a kapu is legtöbbször tárva-nyitva állt, nem volt elég ez sem. A szag már beette magát a ház falaiba, bepréslődött a téglák közti résekbe, a lakók mindennapjainak részévé vált, megkerülhetetlenül.

Szólni nem akart az Öregeknek senki, és hogyan is nézett volna az ki, hogy valamelyik szomszéd becsönget, és azt mondja, asszonyom, uram, talán takarítani kéne. Biztos, hogy próbálták tisztán tartani a lakást, amennyire tőlük tellett, de hát nyolcvan felett ez már korántsem olyan egyszerű mutatvány. Rokonuk nem volt, aki időnként rájuk nyitott volna, ezek ketten olyan egyedül álltak a világban, hogy az embernek a szíve szakadt bele. A közös képviselő egyszer felajánlotta, hogy hív valakit az önkormányzattól, aki segít majd nekik, de az asszony elzavarta, azt mondta, ide ne jöjjön senki, megoldják ők az életüket, ahogy eddig is tették.

A félelem. Valahányszor látta az idős asszonyt, összerezzen a szemében tükröződő félelemtől. Vajon csak félelem volt ez, vagy a magány és a félelem nászából született förtelmes szörnyeteg, ami egyszer csak ráül az ember vállára, s attól fogva nem ereszti, haláláig ott terpeszkedik raj-

ta, vagy tán még azon is túl? Mitől rettegett ez az asszony? És a férfi? Ő egyáltalán nem tűnt soha ijedtnak, inkább csak olyannak, mint aki beletörődött a sorsába, csendben elfogadva azt. Bölcsesség volt ez, vagy csak kényelem? Fásultság? Közöny?

Aznap korábban indult haza a munkából. Ahogy belépett a lépcsőházba, megint megcsapta az orrát a dohos hűgyszag. Am most még erősebb volt, mint eddig. Ebből elég, gondolta, s ezúttal nem ment el. Bekopogtatott. Határozottan ütogette oda az öklét az ajtóhoz, majd várt egy kicsit. Aztán újból kopogtatott, és megint várt. Semmi. Öregek, gondolta, talán nem hallják, vagy csak lassan mozognak. Ismét kopogott. Még mindig semmi. Lenyomta a kilincset, s az ajtó kinyílt. Belépett a pici előszobába. Majdnem teljesen sötét volt, a szoba ablakán a redőnyt leengedték. A szag már annyira tömény volt, hogy be kellett fognia az orrát.

Egyetlen lépéssel ott termett a szobában. A jobb sarokban, egy nagy franciaágyon hevert a két test. Kívül a férfi, belül a nő. Ahogy megfordította a férfi testét, rögtön látta, hogy halott. Halott volt a nő is. Ott feküdtek az ágyon, egymás mellett, ki tudja, mióta.

Senkit sem érdekelt az életük, és senkit sem fog érdekelni a haláluk sem. Majd eltemetik őket az állam költségén. Lehet, hogy valaki a házból mégis elmegy a temetésre, kegyeletből.

Később hallotta, hogy a két idős ember altatót vett be. Valószínűleg régóta gyűjtögették már a pirulákat.

A szag eltűnt, elpárolgott az öregekkel együtt. Néhány hét múlva látta, hogy kifestik, felújítják a lakást. Egy fiatal pár költözött a helyükre.

Orbán István grafikája

SZÓCS ISTVÁN

„Kedvem támadt énekelni...” (A Kalevala magyar fordításai)

Úgy mondja, úgy mondja,
Vitéz az kegyesnek,
Hej kegyes, hej kegyes,
Fűjjad az éneket, fűjjad
az éneket!
(Magyardécsei népballada)

Varga P. Ildikó a *Kalevala* magyar fordításairól öt fordító – Barna Ferdinánd, Vikár Béla, Nagy Kálmán, Rácz István, Sente Imre – teljesítményét jellemzi, elemzi, veti egybe, és rajzolja körül a kiemelkedő megoldások szint-vonalait.

Érdekesek a műveletei, annak ellenére, hogy nagyon is szembetűnően igyekszik filológusi szakköntöst és tudomány-mezt öltetni a szövegalkításában, mindegyre *többszörűségről* és finnugor *hálóról* olvasni, van sok *célszöveg*, *cél nyelv*, *cél kultúra*, *paradigmaváltás*, azonban mindezt hamar meg lehet szokni: megállapításai meggyőzőek és *cél*-balálóak.

Ha valakinek kedve kerekedik a *Kalevala* újbóli lefordítására, avagy szemináriumi és államvizsga-dolgozatot, netán éppenséggel doktori értekezést írni e tárgyról, ehhez a Varga P. Ildikó könyvének jobb segédkönyvet vagy *cél*-forrást nem talál.

Viszont az olvasó – főleg az idősebb – fennakad a szerző néhány eljárásánál az elfogadói szerepkör betöltésének műveletei során. Például tárgyilagosan és pártatlanul idéz „abból az időből” való szerzőket is, amikor politikai-ideológiai háttérreket vázolgat, ilyen témáknál, mint *népzetfogalmak*, *magyarság önképe*, „a nyelv- és/vagy néprokonságon alapuló kapcsolatok, pl. E. Fehér Pál ultramarxista kritikust és közírót, aki szerint még az is fasiszta volt a javából, aki a hitlerizmusnak tevőlegesen is ellenállt, és emiatt Dachau vagy Buchenwaldba hurcolták; avagy egy bizonyos Domokos nevű szerző, aki „a két ország” (nyilván Magyar- és Finn-) „egyre fokozódó fasiszálódásáról” ír, de nem fűz megjegyzést, minősítést hozzá. Pedig különösen Finnország esetében erről szó sem volt!

Elismerésre méltó viszont, hogy bőven idéz Margócsy István tanulmányából, aki már 1998-ban (igaz, csak Nyíregyházán) megjelent tanulmányában tárgyilagosan elemzi, hogy a lapp-magyar-finn nyelvrokonság elméletének elfogadása nem csak ellenállásba ütközött, de bizonyos rétegekben már a XVIII. században népszerűvé vált! „A társ jezsuiták, Faludi Ferenc, Molnár János örvendezése mellett ide sorolható pl. a történész Pray György, Palma Károly Ferenc, az irodalomtörténész Horányi Elek, Walaszky Pál, az orvos Kibédi Mátyus István, a nyelvész Versey Ferenc, később Gyarmathi Sámuel és Révay Miklós egyetértése, vagy... Kalmár György elfogadó nyilatko-

zata; a mai értelemben vett szépírók közül Virág Benedek dicshimnusa, vagy Dugonics András sok éven át folyó, felbecsülhetetlenül nagyhatású regénypropagandája, a 90-es évek röpirat-irodal-mából Báróczy Sámuel és kivált Decsy Sámuel javallása...”

És mindennek ellenére: a Schlözer-különítményesek több mint 200 esztendőn át homlokegyenest ellenkező megvilágításban tárgyalták a kérdést, szub- és diverzív módon, mérgező sugalatokkal... Ha Varga ezt így nem is fogalmazza ki, mégis szép, hogy meri említeni, még ha (az elvárható) kommentárok nélkül is.

Külön passzusokban foglalkozik a könyv a szemérem és nemi erkölcs vonatkozásában való időbeli és etnikai távolságok-eltérések okozta fordítási nehézségekkel. Főleg azért, mert a magyar (főleg irodalmi) nyelv, sőt a népköltészet nyelve is sokkal „szemérmesebb” volt a közelmúltig, a Spirochetizmus megjelenéséig, mint általában a környező vagy a rokon népeké. Megjegyzendő volna az is, hogy az eufemizmusok, a szépítő kifejezések is idővel trágárságokká válnak, („belső jelentésszínezet-változás miatt”).

Például a közöszlést jelentő legelterjedtebb magyar szó eredeti értelme: „vég, ver, üt”, végül is a *szab*-ni ige megfordítása.

Talán ennek a folyamatnak a tisztázatlansága okozta, hogy Szálinger Balázs drámai költeménye, *Kalevala* című, tulajdonképpen „Pseudo-Kalevala”: modern szemléletű átértelmezési és a magyar irodalom belvilágához való közelítési kísérlet, itt-ott néhány ocsmány, trágár szó használatát is erőlteti, s emiatt az ember nem ajánlhatja olvasásra érzékenyebb lelkű ismerőseinek ezt a lenyűgöző, nagy mélységeket felkavaró művet. Varga P., ha csak műve legutolsó mondatában is, de már hivatkozik a szakbírálat és „élő irodalomtörténet” által sunyin elhallgatott fordulatra: „Az eposz teljes szövege magyarul... évek óta nem jelent meg. Talán újra a forráskultúrához kellene fordulni, ahol a Lönnrot-féle eposz más műfajú, intralingvális fordításokként is meghatározható művekben él tovább. Vagy más kulturális rendszerhez, például a színházhoz, mely, amint azt az elmúlt években Szálinger Balázs szöveggönyvének alapuló előadás sikere is bizonyította – újra és újra felfedezi magának a Kalevalát.”

Vagy, tegyük hozzá, amint éppen Szálinger művének Szauna nevű szereplője felfedezi magát a nagy záró monológban: „... és én, a Szauna, mint egy halott faj Fekete Doboza.”

Itt elérünk egy fontos gondolathoz, amit a szerző nem vet fel: mi a magyarázata a küzdelmeknek a magyar Kalevaláért? Holott, mint annyian mondták, ez az eposz a magyar népköltészet-

től, de egyáltalán a magyar életszemlélettől, világréptől gyökerében idegen, felfoghatatlan? Hiisi szarvasa sosem futott célegyenesbe nálunk csodaszarvasként...

*

Az észtek nemzeti eposza, a *Kalevipoeg* – „Kalev fia”, magyarul – nagyon különbözik a *Kalevalától*. Fordítója, Bán Aladár, *A Toldi monda alaprétege* című tanulmányában (1917) abban határozza meg a legfontosabb különbséget, hogy a *Kalevalának* több főhőse van, (tehát alapjában többpólusú), míg a *Kalevipoegnek* csak egy. És éppen emiatt ez utóbbi könnyebben összehasonlítható magyar mondákkal, regékkel, mesékkel, hagyománytörredékekkel. Mindenekelőtt a *Toldi* (Ilosvai előtti) elemeit nyomozza, a *Szép Miklós*, *Királyfia Miklós* stb. elemeket, s a következő közös vonásokat fedezi fel Kalevfia és Toldink között: óriási termet, emberfeletti testi erő, kezdetleges fegyverek (husáng, kő), morcos, magányos természet, amihez azonban jószívűség is társul, lobbanékony természet, nehézfajúság... Bán Aladár szerint az ilyen vonásokkal felruházott regehősök az elődök, *őseink*, a hatalmas termetű és nyers természetű kezdetleges ősemberek emlékét őrzik.

Egy mondatkör folytonosságát nem az idővel hozzákapsolt cselekményelemek, hanem a *hős jelleme* adja. Megjegyzni, hogy Kalevfia, akárcsak apja: „király”. Ez azonban nem egy ország királyát jelenti, hanem legtöbbször egy (vagy egy-két) faluét, városét. Mint a folyamközi, görögországi, közeli keleti királyságok esetében... s mint a magyar népmesékben: a nagy rengeteg erdőn túl mindig rábukkan a hős egy másik városra, s abban egy másik királyra.

(Az idézett magyardécsei balladában, a kegyes, amikor elfogják a rablók, így igazolja magát: „Ez s ez vármegyéből / Ez s ez királylány...”)

Bán Aladár hangsúlyozza, hogy a *Kalev* szó jelentését még senki sem fejtette meg (szerintem „bunkó”, „verőkaró”, alakilag rokon a magyar *kalló* szóval. A legendakört Bán a továbbiakban összekapcsolja Szent Miklós személyével is, a nevet görögöből értelmezi: *nike laos* „győz a nép”, mások szerint viszont, mint Magyar Adorján, úgy a *Nikolausban*, mint a *Herkulesben* benne van ez a *kul*, *kal* tő, és egyik is másik is „nagybotos, erős óriásféle...”

Manapság sokan beszélnek, nyelvészek, főleg a genetika hívei, népek *nyelvcserejéről*; épp a finnek, észtek kapcsán. Ám a Szálinger-idézet eszünkbe juttathatja, előfordulhatott *népcsere* is: amikor a nyelv alatt kicserélődött a nép! Erről őrizhet titkokat a *szauna* is, mint „Fekete Doboz”...

Varga P. Ildikó: *Hiisi szarvasától a csodaszarvasig. A Kalevala magyar fordításai. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár 2010.*

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Polifónia

Olvasni csak úgy érdemes, ha értelmezzük is azt, amit olvasunk. Kődöböcz Gábor új könyvében, akárcsak eddig megjelent munkáiban erre a racionális-emozionális értelmezésre szoktat, anélkül, hogy bántó módon tudóskodna, anélkül, hogy szakbarbár szöveget szerkesztene vagy fölöslegesen lelkendezne. Azt már megszoktuk, hogy ha vele dialogizálunk, akkor sem vagyunk csak kettesben, mert ő úgy hozza emberközbe például Illyés Gyulát, Weöres Sándort, Sütő Andrást, Csiki Lászlót stb., hogy azok megszólítanak, és mi megszólíthatjuk őket: barátaink lesznek. Bármennyire is közhely ez a kijelentés, igaz. Kődöböcz valóban lebontja a válaszfalakat az olvasó és az alkotó között, valóban létrehozza az irodalom és a tudomány reszpublikáját. Kilövi a lovat a sznob irodalomértelmezők alól, megkeresi még a legkisebb követ, a legapróbb építőkövet is, és beépíti azokat templomfalába, így értékrendjében Kányádi Sándor *Az elveszett követ* vagy Gyulai Pál *Hadnagy uram* (amelyért a franciák lelkesednek!) kedves zsánerképe éppúgy nélkülözhetetlen alkatrésze lesz a magyar irodalomnak, mint az *Egy mondat a zsarnokságról* című Illyés-vers kíméletlen igazmondása, vagy Pilinszky *Pietájának* Krisztussal azonosuló önmarcangolása.

Jelen kötetében az erdélyi irodalmat értelmező írásait szerkesztette össze. Az manapság már tisztesség dolga, hogy magyarhoni irodalomtörténész recepciója a határokon túli írók, költők munkáival szemben halmozottan, hatványozottan jelentkezik. Különösen a „debreceni iskola”, amelyről bevezetőjében értekezik (*A debreceni iskola dicsérete*), foglalkozott és foglalkozik elmélyülten az erdélyi irodalom korszakaival, s írták meg – elsősorban Görömbei András – azokat a kézikönyveket, amelyek nélkül ma már nemcsak csonka, hanem béna lenne a magyar irodalomtörténet-írás.

Kődöböcz Gábor egyik legjobb Kányádi-szakértőnk. Azon munkálkodik már több mint egy évtizede (könyvet is írt: Kődöböcz Gábor: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében*, 2002), hogy élő klasszikusunk ne csak irodalomtörténeti korpusz legyen, hanem mindennapjaink része, illetve médiuma. És itt, ezzel már el is érkeztünk a lényeghez. Mi egy kortárs irodalomtörténész feladata akkor, ha jelenkori alkotóval foglalkozik, ha nem egy lezárt életművet vizsgál?

Mindenekelőtt a költői létezés, sőt a költővel együtt élés misztériumát kell megteremtenie. Kődöböcz Gábort megövi férfias jelleme a túlzott alázattól, komplexusok nélkül hatol be egy valóban monumentális művészvilágba, mégpedig úgy, hogy a ma, a jelenkor minden imperatívuszára figyel. Nem is tehát másként, már az első tanulmányban kijelenti, hogy Kányádi „valóságtapasztalata és létérzé-

kelése olyan poétikai beszédmódban artikulálódik, amely élet és költészet átjárhatóságát sohasem szüntette meg.” (15. o.).

Nem könnyű a feladat. Éppen Kányáditól származik a szállóige: a magyar nyelvterület, élettér, szálláshely Szabófalvától San Franciscóig terjed. Ha tehát el akar jutni a szakíró (és az olvasó) Kányádi Sándorhoz, ezt az irdatlan térséget kell bejárnia.

Kődöböcz vérbeli irodalomtörténész. Szembesülése az irodalomtörténet-írás eddig felhalmozott tudásanyagával éppen annyira természetes, mint amennyire nyilvánvaló a változásokkal, az újulásokkal való szembesülése; szemlélete ízig-vérig modern, anélkül, hogy ráfutna a lélektelen szövegmagyarázók vakvágányaira, ráadásul kialakított egy egyéni, korszerű szakírói nyelvezetet, amely senki máséval össze nem téveszthető. Mértékkel válogat az idegen eredetű szakszókészletből, nyelvezete mégis modern, sőt stílusújító. Nemes Nagy Ágnessel példálózik, mely példabeszéd szerint az einsteini fizika nem jöhetett volna létre a newtoni gondolatrendszer nélkül.

Olyan röntgenképolvasó, aki egyforma biztonsággal vizsgálja a világos, éles kontúros részeket és a háttér kuszább, folyondárosabb rétegeit, foltjait. Amikor például Kányádi híres portréverseit elemzi, felrajzolódik a szakíró munkája révén Illyés Gyula, Weöres Sándor, Szabó Lőrinc, Jékely Zoltán arca, és átüt, mint a Torinói lepel vászonszövetén a vér, Wittgenstein és Heidegger fojtott izzása. A filozófia, az esztétika, az irodalomelmélet fogalomhalmazait görgeti maga előtt, amelyek mögött mindig ott van a jó gondolat, s ez a kettő együtt megvédi a tévedés, a mellébeszélés veszélyeitől. Saját módszerét, saját krédóját úgy hozza tudomásunkra, hogy Nagy Gáspár értelmezését magyarázza: „A Kányádi-misztériumot kutató vers [...] úgy jut el az érvényes és élményszerű Kányádi-portréhoz, hogy eközben általánosabb létfilozófiai tanulságokkal is szolgál.” („fényből s gondból egyberostált ember-vándor” – Nagy Gáspár Kányádi-élménye) (85. old.).

Két kulcsszava van az idézett szemelvénynek: „élményszerű” és „tanulságos”. Kődöböcz olyan emelkedetten és hangulatosan értelmezi kedvenc költőjének versszöveit, mintha csak a Kaláka együttes énekelné, ritmizálná azokat, és olyan óvatosan, rejtetten von le tanulságokat, mintha exegézist írta. És így van ez jól! Nagy Gáspár szellemét idézi és Wittgenstein híres mondatát („*amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell*”), de a fiatalon elköltözött nagy költőbarát zseniális parafrázisát is leírja, ami leginkább érvényes Kányádi emberi és művészi felfogására: „*amiről nem szabad hallgatni, arról beszélni kell*”.

Ezzel eljutottunk a Kányádiról írott tíz esszé tanulmány esszenciájához. Akkor is kimondani az igazat, ha nyelvünket tépik

ki, akkor is, ha a törvény a legnagyobb ellenségünk, akkor is, ha már mindenki belefásult a rabságba, robotba: az írnok-költő maradjon éber, s hagyjon jelt maga után az idő falán. A *Pergamentekercsekre* szonettciklus olyan mintaszerű elemzését végzi el Kődöböcz, amellyel ritkán lehet találkozni a szakirodalomban. Irodalomtörténész létére szerzőtársul szegődik, szonettmagyarázatainak címet ad, felmutat minden tartalmi és formai értéket: a szereptudatot, a sorsvállalást, a versleütés fortissimóját, a magatartás- és cselekvésmóddal tragikus szépségét stb., stb., és oly mértékben ragadja magával a zseniális történelmi parabola újkori alkalmazása, hogy kiváló esszészöveg születik meg a tollán. Szépirodalomról szépirodalom szól lelkesen.

Rejtélyek nyitja is a Kődöböcz-kötet. Kányádi Sándor kezdeményezte Elek apó kútjának felépítését. Három vagy négy már el is készült, legutóbb Sopronban avattunk egyet. Hatalmas gránittömb, rajta bronzöntvényből fürge gyík. Szabó Lőrinc mondotta volt, mikor megkérdezték, mi szeretne lenni, ha nem volna Szabó Lőrinc: „Gyík a napsütötte kövön.”

Milyen szép gyűrűzése és vándorlása ez a költői nyelv metaforáinak, jelbeszédeknek!

Ezt a panteisztikus boldogságot éli meg Kődöböcz, ahányszor csak irodalmunk valóban gazdag – versben világszínvonalon is megvalósuló – mezejére lép. Értelmezéseinek polifon jellegét nagymértékben az erdélyi irodalom kölcsönzi; Szilágyi Domokos, Kovács András Ferenc, Ferencz István életműve: róluk szól a kötet többi tanulmánya, szemléje. És a prózamesterekről, Sütő Andrásról, Csenger Leventéről, Demeter Józsefről: régiekről és újakról, holtakról és eleve-nekről.

De egy másik polifónia is felhangzik. Két kiváló tudóstársának, Bertha Zoltánnak és Szokolczay Lajosnak az – ugyancsak erdélyi irodalmat értelmező – könyveit ismerteti (Bertha Zoltán: *Erdélyiség és modernség*, illetve: Szokolczay Lajos: *Erdélyi ősz*), így együtt van itt minden nemes és érett gondolat, amely Transzylvániában manapság megszületett, és fedél alá került három, egymást tudásban és lelkesedésben túlszárnyaló, tudós esszéistának a tehetség, tisztesség és tudás jegyében végzett, több évtizedes munkálkodásának, gyümölcsöző töprengéseinek termése.

Nem rossz együttes, nem rossz felhozat!

Érdemes idézni néhány megállapítást, mert az mindig izgalmas, amikor egyik tudós nyilatkozik a másikról. Kődöböcz szerint Szokolczay Lajos az *Erdélyi ősz* kötetét „a tudós agyával és a költő szívével formálta meg és szerkesztette egybe”.

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>>> folytatás a 17. oldalról

Bertha Zoltánról is hasonló emelkedettséggel szól. Barátja és társa a tudományban kidolgozott egy „olyan sajátos, beavatásszerű beszédformát, amely hitelesen, élményszerűen és sokak számára érthetően közvetíthet a fogalmi és képes beszéd között.” (134. old.).

Mindkét kijelentés érvényes Kődöböcz Gáborra is.

Az írott és hangos médiák tették divattá az interjú műfaját. Erdélyiekkel (Csiki László, Farkas Árpád, Ferenczes István) és a már említett két tudóstársával, Szokolczayval és Bertha Zoltánnal beszélget Kődöböcz Gábor, ezek a beszélgetések töltik ki a kötet harmadik fejezetét.

Bármelyik dialógust olvassuk, nyelvünk, nemzetünk, hazánk, kultúránk gondja és öröme bomlik ki azokból. Szó sincs siralmakról, Farkas Árpád – hűségben és helytállásban példamutató művészünk – Kosztolányira hivatkozik, és „legtermészetesebb élményének” nevezi a magyar nyelvet, Ferenczes István hazájának („A nyelv nékem a hazám”), Csiki László pedig...

Nos, az ugyancsak túl korán, viszonylag fiatalon eltávozott költőnk-írónk sokirányú körütekintése olyan súlyos, magvas tanulságokat hordoz, amelyek aktuálisak lesznek mindaddig, amíg csak egy magyar él a földön. Csiki is összekapcsolja a haza és a nyelv fogalmát („A hazánk pedig: a nyelvünk.”), de a „haza a magasban” metafora szerinte túlságosan irodalmi fogalom, végső vigasznak, ha jó. „A mai összmagyar állapotok szerint – mondja – hazája kinek-kinek csupán egyénileg van, éppen ott ahol. Egyiknek a szülőhelyén, másiknak ott, ahol migrációja közben megállapodik. Hordozható hazánk birtokosai vagyunk világszerte. De még otthonainkban is.” (158. old.).

Nem árt, ha fennforognak ezek a gondolatok, jó, ha olyan felelős értelmiségiek, olyan jeles írástudók elevenítik fel újra és újra ezeket, akik stafétabotot tartanak a kezükben. Kődöböcz Gábor az egri főiskola tanára, folyóiratot is szerkeszt, az *Agriát*, így a mondializmus, a globalizáció, a meg-megújuló posztmodernkedés légkörében felnövő fiataloknak ad szilárd támpontokat az ingoványos talajon, a meg-meglóduló időben.

Kődöböcz Gábor: Erdélyi élmény – erdélyi gondolat. Esszék, tanulmányok, kritikák, interjúk. Pandora Könyvek, 23. kötet, Líceum Kiadó, Eger, 2011.

ADY ANDRÁS

Ismét így

*ma éjjel újra velem voltál,
és ismétlődött minden, ami
megszokott kellene legyen,
mégsem értem miért,
beállt, mint esemény egy
szokatlan, a vadságától a
szelíd magasztalásig vére-
rejét vesztő történelembe,
mely végtelen*

bálványoztalak ismét és
ha kettőnké lenne egy olyan
szoba, ahol a falon, mint
egy örtoronyban, szentképek
váltják egymást lelkeim
örzésében, bizton állítom:
a tekinteted vélném felfedezni
minden figyelmesen fölém
hajló ikonban

Utolsó ajándék

*majd ha véget ér, ha véget
érünk, s az utolsó kertajtó-
csapódás, lábtörés, kopogás
után úgy állok az előszobában,
ahogy hívó a gyermekkor rég
elfeledett, egykor nagy, most
már valószínűtlenül összehúzódtott
templomában,*

*ha már istenítettelek, s te megszoktad
egy makacs református hús-vér-vágy
imáit, megteszed a kedvemért, hogy
így mindennek szükséges-fölösleges
fináléján majd pár perc alatt megadod
– akkor is, ha már nem tudok,*

*vagy nem
kérdézhetek – szerelmünk addig
elhallgatott válaszait?*

Találka

*Ez voltam: vakítóan szikrázik
a körülvevő minden, házad előtt
fehér emberalak, s miután bevárta
önmagát, hogy egyedül maradt,
a halkan roppanó hidegben mélynyomú
léptekkel továbbhaladt: én voltam.*

Jóslat

*velem együtt láttad, amint
nyerszöld parázs lobban a
kertben, s felfut az éppen
nyújtózó fűszálakra bomló
póttöm, ezernyi kacsán a fára;
s ahogy napról napra húzik a
meleg, lassan virággá,
gyümölcsé hamvad
minden ága; csupán ketten
néztük mindezt, s legtöbb
egy év múlva, miközben új
almákat görgeszt már az idő,
s önnön gyermekkorát nővi
ki az udvar...
kicsinyed, rólunk, rólam mit
sem sejtve, otthonos-boldogan*

játszik majd ebben a valamikor
csak kettőnknek jelentéssel teli
látványban

Meztelen

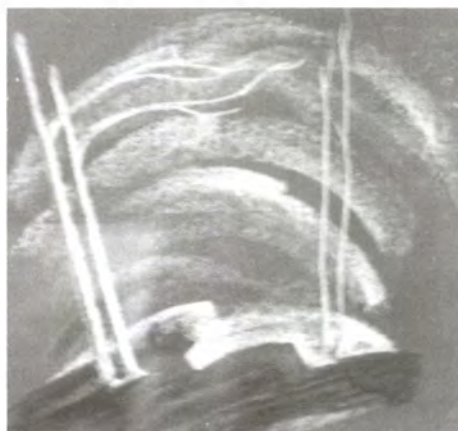
*amit nem sikerült eddig
megélnem úgy, hogy élve
meg is ússzam, reméltem,
majd megtörténik velem
egynéhány álmokkébe
foglaltan, s óvva volnék
így, mondtad, a nappali
őszinteségtől, vagy az
éjjelek igazától...
én a te álmodba vakoltam
el magam, s tény, hogy a fény,
vagy a sötét immár semmit
sem jelent nekem...
csak egy rém kísért még, az
viszont kitölt teljesen: mi
történik, ha egyszer miattad,
vagy veled együtt, a nagy
védtettségűtől már jócskán
életképtelenül, hirtelen
fel kell ébrednem?*

A gyerekek

*egykori arám! minden szavam,
szándékom szerint, azért szeretkezett
a tieddel, hogy hagyjunk magunk
után egy-egy jól sikerült mondatot,
de hiába: csak káromkodást sikerült
nemzenem;
veled viszont minden más! itt nincsen
jölfészült suttogás, dinasztiatervező, óvatos
megfogalmazás, s minden egyes jelentés,
amelyet kihordasz, mégis okosan,
figyelmesen növeget ebben a kis,
tán nem is jogosan létrejött családi
körünkben*

Clemens

*Fáztam azon a reggelen,
ébredés előtti nevető-szomorú
gyermekkor végi benyomás
volt, s hogy testemre tested
második rétegként felhúztam,
hálát adtam valakinek odafenn:
újabb nap ez is csupán, nyugalom,
csak banális huszonnégy óra,
nem az örökkévalóság!
köszönet ezért, de kinek is? ...
egykutya, nem kell félnem!*

Mattis Teutsch János: Tér

KÓDEX –

„Az étterem bejárata egy tükrös ruhatár helyiségbe nyílik, ahol az érkezőket egy falra mázolt erotikus festmény fogadja; egy estélyi ruhás pajzán hölgy felfedett combjait fitogtató pózban. [...] A személyzet között két néger pincér is van” – az iparengedélyek felülvizsgálatára hivatkozva, de valójában az üzletvezető egyik irigyének feljelentése okán, 1946-ban vizsgálatot rendeltek el a Bagdad kávéház tulajdonosával szemben. Az ellenőrök jelentései a kávéház olykor giccsbe hajló szecessziós stílusát alig leplezett ellenszenvvel erkölcsellennek minősítették. Az eljárás végül – hiába tiltakozott a Bagdad „szervezett munkássága”, a ruhatárosok, a zenészek és a „néger” piccolo pincér – a kávéház bezárásával zárult.

Közismert, hogy Budapest a kávéházak városa volt. Kevesebbet hangsúlyozott tény, hogy a fővárosban az ezerarcú kávézók mellett a századfordulótól sorra nyitottak a zenés mulatók, a bárók, az orfeumok és a kabarék. A vendéglátóhelyek nemcsak az irodalom és általában a kultúra fellegvárai voltak, hanem egyben „a duhajság és a szexuális szabadosság” szimbolikus színterei. Ezek a helyek a nyilvánosság sajátos intézményeivé váltak: találkozó- és találkahelyként sajátos, a köz- és a magánszféra között elhelyezkedő félnyilvános teret alakítottak ki. A háború után színre lépő új elitnek elemi érdeke volt így, hogy ne csak a reprezentatív tereket vagy a sajtót, hanem a vendéglátóhelyeket is az ellenőrzése alá vonja.

Az új társadalmi rend képviselői nemcsak egyes jelenségek átfogalmazására törekedtek, hanem deklaráltan bizonyos életformák eltüntetésére is. A vendéglátás reprezentatív helyei a háború előtti „bűnös” polgári értékek szimbólumainak minősültek az új rendszer ideológiája szerint, és a Horthy-rendszer társadalmának a miliójét jelképezték. Az államhatalom erőteljesen lépett fel velük szemben: az államosítások során a kávéházakat, lokálokat bezárták vagy átalakították. Több hagyományos vendéglátóhelyet a munkástömegek igényeire hivatkozva – az államosítás után – italboltként, népbüféként vagy eszpresszóként nyitottak meg.

Bár az államszocializmus időszakában, amint azt a legtöbb korszakkal foglalkozó elemzés kiemeli, a jövedelmi különbségek csökkenésével, az árak és a szolgáltatások egységesülésével mérséklődtek a korábban az egyes társadalmi csoportok életformájában megfigyelhető különbségek, e változások korántsem szüntették meg a társadalmi egyenlőtlenségeket. Az államosított vendéglők üzletvezetői is gyakorta szembesültek azzal a ténnyel, hogy nem minden vendég egyforma, és nem minden helyet ugyanaz a vevőkör látogat. Mint ahogy ebből következően a kávéházak, az éjszakai bárók és a kocsmák funkciója sem ugyanaz. Szimbolikus jelentőséget tulajdoníthatunk annak az eseménynek, hogy 1953-ban a Reprezentatív Vendéglátóipari Vállalat megkapta a New York kávéház – addig sportszerközpontként hasznosított – épületét, és ismét kávéházat rendezett be ott (Hungária kávéház). Az asztalok mellett ekkor már nem a *Nyugat* szerkesztői vagy „borszínű” kalmárok ültek; ám az mindenki számára látványos kifejezést nyert, hogy a kávéházakat Budapest utcáiról ezúttal sem sikerült eltüntetni. A legenda szerint a Lapkiadó Vállalat vezetője, aki sajtópalotát akart (kávéházzal), nehezen győzte meg Vas Zoltánt, ám amikor megemlítette, hogy a kávéházat is visszaállítanák, a funkcionárius rögtön rábólintott, majd megjegyezte: „De csak a kávéház miatt.” [...]

Havadi Gergő – Majtényi György: *Haverok, bu-li, Politikai Bizottság. Vendéglátás, éjszakai élet és luxus a szocializmusban. FORRÁS, 2011. július-augusztus.*

– INDEX

ZENE ÉS HIT

Hit a „kis dolgokban”

„Io sento le cose piccole”
(Puccini)

„A kis dolgokhoz van érzékem”, hangzik Puccini krédója. Sokat emlegetett, magyarázott (néha éppenséggel félreértett vagy félremagyarázott) szerzői önjellemzés. Még érdekesebb, amit kijelentéséhez hozzáfűz: „és nem akarok mással foglalkozni, mint ezekkel a kis dolgokkal”.

Melyek ezek a kis dolgok? Ahogyan mondani szokás, az apró örömök, a hétköznapi élet kis és nagy gondjai, a kis emberi sorok, a jelentéktelennek minősített cselekvések, gondolatok, eszmék. De az, ami az ismeretlenség homályában eltűnik, vajon mind jelentéktelen, mind kis dolog? „...s mit kis élet / Nagy álmoknak megtudhat adni, / Adja meg nektek olyan bőven, / Alig bírjátok elfogadni” – írja Ady. A nagy dolgokhoz a kis dolgok világából indulva érkezünk el? A kis dolgok milliárdjai éltetik a nagy dolgokat? Az ifjúság gyorsan szeretné lerázni magáról a kis dolgok nyomasztónak ítélt terhét, hogy teljes életét, tehetségét a nagy dolgoknak szentelje, hiszen csak azok fontosak. Egy dallamot írni kis dolognak tűnik, de ha közel megyünk a feladathoz, kiderül: ez a legnagyobb dolog a világon. A fiatal zeneszerző szimfóniákról álmodik. Új zenei nyelvezetről (csak úgy! egyből), egyéni stílusról, nagy formákról és persze nagy hatásról, sikerről. A Mount Everest megmászása a cél zenealkotásban is. A csúcsra vezető úton lehajolni egy mezei virágért (ahol még megterem), egy kis szikladarabban meglátni a belőle kirajzolódó formát és a rajta megcsillanó napfény fellobbanó tűzét kicsi dolognak számít. Persze nem minden hegymászónak. Mindig lesznek olyanok, akik valami KIS DOLOGÉRT lemondanak a csúcs meghódításáról. Mert az igazi csúcsok bennünk vannak és nem kívülről. A külső kis dolgok felfedezése éppen saját belső világunk csúcsainak meghódításához vezetnek bennünket.

Beethoven késői stílusának *Bagatell*jei nagyon magas csúcsokra vezetnek. Kis művek, pár ütemesek, de Beethoven olyan érzelmi töltetet ad nekik, ami csak a zene rendkívül nagy pillanatára emlékeztet. A 20. századi zeneszerzők kis darabok sokaságával éppen e beethoveni gesztusra utalnak vissza. Az *Este a széke*lyeknél kis zongoradarab, de a

legnagyobb Bartók-művek mellé állítható. Prokofjev *Péter és a farkas* című zenei meséje bármely más műve hatását, szellemiségét magán hordozza. Puccini melódiai is rövidre szabott zenei gondolatokból szövődnek, de hatásukban monumentálisak. A *Tosca* második felvonását egy *fisz-moll* dallam zárja a Scarpia-motívum ismétléseinek „árnyékában”. Bárhányszor meghallom ezt a dallamot vagy felidézem emlékezetemben, véletlenül megmarad. Összesen négy ütem zene fejezi ki Tosca minden reményét: megmenti szerelme életét, szabadon élhetik tovább életüket valahol messze, távol a borzalmaktól, a kiszolgáltatottságtól. Kis dolog ez? A zeneszerző teljes lényével átéli Tosca pillanatnyi érzelmi, gondolati világát és ezt egyetlen párhangnyi dallamban ki is tudja maradéktalanul fejezni. Kell-e ennél több? Ki kellett volna ezt fejtenie egy szimfónia-tételben? Meg kellett volna mutatnia a dallam ezernyi más arculatát is az úgynevezett motivikus munka keretében? Bele kellett volna helyezni egy megújított nagy szonátaforma keretébe és fel kellett volna díszítenie vadonatúj harmóniákkal, kontrapunktok tömkelegével? Akkor a „kis” dallam „nagy” lett volna? Lehet! De ott, ahol ez a dallam megszólal, *szíven üti* a hallgatót. Ez a titka rendkívüli hatásának. És ez a titka Puccini zenéjének általában is. Nagy műveiben minden ott és akkor hangzik fel, amikor ezt a művészi kifejezés megkívánja. És csak annyi szólal meg, amennyi a jellemzéshez okvetlenül szükséges. Íme elszóltam magamat: „nagy műveire” utaltam. Be helytelenül is használjuk a szavakat. Mindig a NAGY jut először eszünkbe. NAGY és KICSI – ebből a szemszögből nézzük a világot. Minduntalan NAGY zeneszerzőket emlegetünk. A nagy dolgokban hiszünk, és sohasem a kis dolgokban. A baj ott van, hogy minden pillanatban felmerül a kérdés: MI A NAGY ÉS MI A KICSI? A fizikai világban könnyű a megkülönböztetés. A művészetben már sokkal nehezebb. Az életben sokszor teljesen lehetetlen egyértelmű választ adni. Szeretni kell a „kis dolgokat”, és akkor emberivé, Élővé, NAGGYÁ válnak. Be kár, hogy ezt csak öregedő fejjel értjük meg igazán.

TERÉNYI EDE

Októberi évfordulók

- 1 – 220 éve született Szergej Tyimofejevics Akszakov orosz író
100 éve halt meg Wilhelm Dilthey német filozófus
85 éve halt meg Karin Ek svéd költő
- 2 – 250 éve halt meg Mikes Kelemen
100 éve született Miron Radu Paraschivescu román költő
- 3 – 110 éve született Frantisek Halas cseh költő
210 éve halt meg Matei Milo román költő
- 4 – 785 éve halt meg Assisi Szent Ferenc
580 éve született François Villon
- 5 – 110 éve született Elena Davidoglu román műfordító
- 6 – 120 éve született Hendrik Adamson észt költő
185 éve született Benedikt Gröndel izlandi író
- 7 – 390 éve halt meg Antoine de Montchretien francia költő
- 8 – 135 éve született Tormay Cécile írónő
- 9 – 750 éve született Dom Dinis portugál költő
40 éve halt meg Nagy Kálmán műfordító
135 éve született Szini Gyula író
- 10 – 220 éve halt meg Daniel Schubart német költő
- 11 – 120 éve született Herepei János irodalomtörténész
110 éve született Józsa János műfordító
100 éve született Korda István író
480 éve halt meg Ulrich Zwingli német hitújító
- 12 – 35 éve halt meg Sergiu Dan román író
- 13 – 130 éve született Csathó Kálmán író
40 éve halt meg Kemény János író
140 éve született Janis Poruks lett író
- 14 – 30 éve halt meg Sóni Pál író, kritikus
- 15 – 190 éve született Moritz Hartmann osztrák költő

- 16 – 30 éve halt meg Várnai Zseni költő
- 17 – 60 éve halt meg Bernhard Kellermann német író
140 éve született Maila Talvio finn író
- 18 – 500 éve halt meg Philippe de Commines francia krónikás
- 19 – 320 éve halt meg Isaac de Benserade francia költő
270 éve született Pierre Choderlos de Laclos francia író
50 éve halt meg Mihail Sadoveanu román író
- 20 – 80 éve született Antti Hyry finn író
- 21 – 350 éve halt meg Álvaro Cubillo de Aragón spanyol író
80 éve halt meg Arthur Schnitzler osztrák író
- 23 – 130 éve született Aurel P. Banut román író
140 éve született Gjergj Fishta albán író
- 24 – 110 éve született Balázs Ferenc író
90 éve született Lev Vlagyimirovics Ginzburg orosz író
90 éve született Veronica Porumbacu román költő
70 éve halt meg Reményik Sándor költő
- 25 – 85 éve halt meg Bakonyi Károly író
35 éve halt meg Raymond Queneau francia író
- 26 – 1110 éve halt meg Alfréd angolszász író
70 éve halt meg Arkagyij Petrovics Gajdar orosz író
140 éve született Trilussza orosz költő
- 27 – 680 éve halt meg Abu 'l-Fidá arab történészíró
150 éve született Francesco Flora olasz irodalomtörténész
35 éve halt meg Szilágyi Domokos
- 28 – 235 éve született Giovanni Giraud olasz író
85 éve halt meg Werner Gyula író
- 29 – 70 éve halt meg Alekszandr Nyikolajevics Afinogenov orosz író
230 éve született José Somoza spanyol író
- 30 – 260 éve született Richard Brinsley Sheridan angol drámaíró
- 31 – 130 éve született Eugen Lovinescu román kritikus

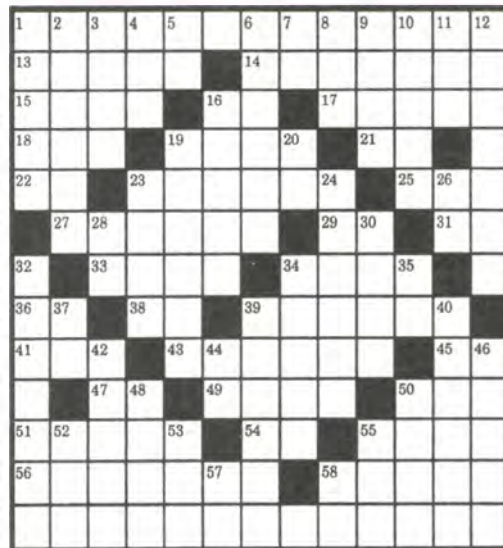
Vallás

VÍZSZINTES

1. Jules Renard (1864-1910), francia regény- és drámaíró aforizmája; első rész. 13. Ruhanagyság. 14. Halad a hernyó. 15. Finomműszerész. 16. Egyhangú kaja! 17. Konyhai eszköz. 18. Kettőzve: egzotikus fadob. 19. Tatár kán volt. 21. Indíték. 22. Némán tud! 23. Hegyoldalról minden fát kivágó. 25. A közelebbit. 27. Elővigyázatos. 29. Igen, több szláv nyelven. 31. Prima áru jelzése. 33. Kontinensválasztó hegység. 34. Ázsiai vádló. 36. Cselekvés mozgatórugója. 38. Párt! 39. Önkéntes munkacsoport. 41. Magasodik, népies szóval. 43. Szórványos férfinév. 45. Patás állat. 47. Telekvég! 49. ... nevében; Petőfi költeménye. 50. Fürdőalkalmatosság. 51. Azon a helyen (népies). 54. Elektronvolt, röviden. 55. Lekötelezettség. 56. Apró, pontszerű pórus. 58. Mérlegel, megfontol.

FÜGGŐLEGES

1. Azon a távoli helyen. 2. Donor. 3. Bibliai terület. 4. Titkon figyel. 5. Lakat két vége! 6. Szendvics lehet ilyen. 7. Az argon vegyjele. 8. ... Vegas; város az USA-ban. 9. Vízben tempózó. 10. Műtökés. 11. Szlovák (régies). 12. Morfológia. 16. Szeretettel ölel. 19. Édesburgonya. 20. Ulm kétharmada! 23. Zajlik az esemény. 24. Titkon arra a helyre tesz. 26. Kettőzve: apró, ropogós édesség. 28. A vanádium és az urán vegyjele. 30. Szakasztott. 32. Jules Renard aforizmája; második, befejező rész. 34. Iskolai időszak. 35. Gyakori igevégződés. 37. Kavics. 39. Balatoni település. 40. A mélybe csüng. 42. Adósságot visszafizet. 44. Galambfej! 46. Ott, a mélyben (népies). 48. Brazil labdarúgó. 50. Katekizmus. 52. Belül potyog! 53. A nátrium és a kén vegyjele. 55. Testrész. 57. Centiméter, röviden. 58. Páros élet!

A **Helikon** 17. számában közölt **Kormány** című rejtvény megfejtése: ... *ha pénzt ígér, azt is megtartja.*

BOTH LÁSZLÓ

Az oldalt gondozta **NAGY MÁRIA**

TÁMOGATÓINK:

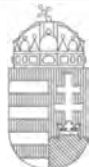
Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap

BETHLEN GÁBOR
Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Kolozsvár Város Tanácsa
Bethlen Gábor Alap
Miniszterelnöki Hivatal
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társelművészetek
BAROSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes fordítás: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont

A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postaűzők 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kvari.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelent meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro